

Univerzita Pardubice
Filosofická fakulta
Historicko-literární studia

Vendula Paroubková

Svatby a narození dětí a jejich obraz v české literatuře 19. století

Vedoucí bakalářské práce:
Doc. PhDr. Oldřich Kašpar, CSc.

Bakalářská práce
Pardubice 2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Vendula PAROUBKOVÁ

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Historicko-literární studia

Název tématu: Svatba a narození dítěte a jejich obraz v české literatuře
19. století

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- 1) Fenomén svatby a zrození dítěte v Evropské kultuře
(svatba jako přechodový rituál)
- 2) Proměny sociálních a rodinných vztahů v 19. století
- 3) Obraz uzavírání sňatků v české literatuře 19. století
(Božena Němcová, Karolína Světlá, Karel Václav Rais,
Karel Jaromír Erben apod.)
- 4) Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Arnold Gennepe: Přechodové rituály

Václav Frolec: Svatební obřad

Encyklopedie lidové kultury

Horák, Zíbrt a další

díla uvedených autorů: Božena Němcová,

Karolína Světlá,

Karel Václav Rais,

Karel Jaromír Erben,

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Oldřich Kašpar, CSc.

Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

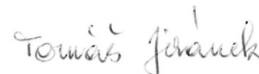
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31. 3. 2009

.....

PODĚKOVÁNÍ

Velmi mnoho bych chtěla poděkovat vedoucímu této bakalářské práce panu Doc. PhDr. Oldřichu Kašparovi, CSc. za obdivuhodnou trpělivost a za pochopení několika nešťastných událostí doprovázejících psaní této práce. Upřímně se domnívám, že by za tento výkon zasloužil metál. Druhé největší díky bych chtěla věnovat mému milovanému příteli za inspiraci, oporu a povzbuzení, když mi docházely síly, za uklidňující obětí v době stresu a především za pochopení a prominutí mi, bláznivých nálad. Díky patří také mé rodině, kamarádce Šárce a jejímu manželovi Jirkovi za pochopení mého nedostatku času na ně. Také děkuji paní knihovnici, která mi zajistila půjčení jedné ze základních knih z prezenčního fondu knihovny Univerzity. A děkuji všem ostatním, kteří mi nějakým způsobem k sepsání této bakalářské práce pomohli. DÍKY !!!

ANOTACE

Tato práce si vzala za úkol poučit o rituálech obecně a o přechodových rituálech, obojí se týká, jak sám název napovídá, svateb a narození dětí. V první části se na svatby pohlíží z historického hlediska prostřednictvím rituálních obřadů, lidových zvyků, tradic a pověr. Od toho co samotné svatbě předchází, přes oblečení, hosty, dary, průvod, až po svatební hostinu, zpěv a tance, k završení uzavření manželského svazku svatební nocí. Od rituálů usnadňujících početí, přes těhotenství, porod a narození po křest a kmotry, je poskytnut stejný historický pohled, jako na svatby. Druhá část, prostřednictvím poetického díla Karla Jaromíra Erbena: Kytice, ukazuje literární obrazy svateb a narození dětí. Stejně zaměření má i Korespondence Boženy Němcové, ta vytváří společně s Kyticí kontrast – skutečné rodiny a „Erbenových“ pověřčivých lidí. Celá práce je pak spojením historie a literatury v nejdůležitějších etapách života a to svatby a narození..

Klíčová slova: svatba, narození dětí, 19. století, rituály, přechodové rituály, obřady, tradice, pověry, Karel Jaromír Erben: Kytice, Korespondence Boženy Němcové

ANNOTATION

The objective of this thesis is to acquaint the reader with rituals generally and with transition rituals in particular in relation to the wedding and the childbirth. In the first part, marriage is looked upon from historical perspective and ritual ceremonies, folk customs, traditions and superstitions are recalled. Starting from rituals preceding the wedding, to clothing, wedding guests, presents, entourage, to wedding dinner, songs and dances, up to the consummation of the matrimonial union by the wedding night. Similar historical view is given on conception rituals, pregnancy, birthgiving, baptism and godfathers. The second part of the thesis shows literary images of the wedding and childbirth as they are reflected in the poetistic work by Karel Jaromir Erben, Kytice. The same subject is dealt with in the Correspondence of Božena Nemcova, however, her image of a real family is in contrast with Erben's superstitious people. The thesis is an interlinkage of history and literature in the most important stages of life – the wedding and the childbirth.

Key words: marriage, childbirth, nineteenth century, rituals, transition rituals, ceremonies, traditions, superstitions, Karel Jaromir Erben: Kytice, Correspondence of Božena Nemcova.

OBSAH

Úvod.....	1 - 2
Rituály.....	3 - 5
Animistické rituály.....	3
Dynamistické rituály.....	3
Svatba.....	5 - 15
Co předcházelo svatbě.....	7 - 8
Samotná svatba.....	8 - 10
Matrilokální svatba.....	9
Patrilokální svatba.....	9
Svatba v 19. století.....	10 - 14
Závěr svatby.....	14 - 15
Narození dítěte.....	15 - 18
Těhotenství a porod.....	16
Narození.....	17 - 18
Dvě části.....	19
Karel Jaromír Erben.....	20 - 27
Svatební košile.....	20 - 22
Štědrý den.....	22 - 23
Vodník.....	23 - 25
Dceřina kletba.....	25 - 26
Poklad.....	26 - 27
Závěrem.....	27
Z výšin.....	28
Božena Němcová.....	29 - 44
Korespondence I.....	30 - 34
Korespondence II.....	35 - 40
Korespondence III.....	40 - 42
Korespondence IV.....	42 - 44
Závěrem.....	44

Role mužů a žen při svatbě tenkrát a dnes (19. století a 21. století)	44 - 48
Koncem a začátkem.....	48
Život je složitý - život je cesta.....	48 - 50
Použitá literatura.....	51
Textová příloha.....	52 - 64
Obrazová příloha.....	64 - 67

ÚVOD

Na světě existují dva typy lidí: Ti co život jen žijí a ti, co život opravdu prožívají. Ti co život opravdu prožívají si jej dělí na různé etapy a schovávají si na ně různé předměty, které v nich vyvolají vzpomínku na danou část jejich života. Tak trochu podvědomě toto děláme všichni...

I vědci ať už biologové, filosofové či jiní rozčlenili náš život (a nejen náš tedy lidský) na etapy. Ale jak vůbec přejdeme z jedné etapy do druhé? Věkem? Moudrostí? Jak poznáme, že už máme přejít? Jedno latinské přísloví praví: *Per aspera ad astra - Trnitou cestou ke hvězdám*¹ Budu-li se držet teorie, že život je cesta a postupem času a bádáním jsme zjistili úseky té cesty, přičemž každý úsek je zakončen životním milníkem, chybí nám v této rovnici jedna část a to ta, kdy přecházíme tu naši cestu a míjíme ten milník. Chtěla bych se pokusit jakoby filmově zpomalit ten úsek kdy činíme kroky a procházíme okolo mezníku. Zachytit to co se v té dané době děje, zjistit jestli je něco nebo někdo kdo nám s těmito kroky pomáhá a prozkoumat je a podívat se na ně očima spisovatelů jako je Božena Němcová a Karel Jaromír Erben prostřednictvím jejich děl.

Ta zpomalená část, kterou se chci pokusit přiblížit se nazývá přechodový rituál – ten je jakýmsi základním pomocníkem, předělem a částí konce a začátku nového úseku trasy. Arnold van Gennep ve své knize *Přechodové rituály* říká že: *...život člověka se skládá ze sledů různých etap: narození, společenské dospívání, sňatek, otcovství, třídní postup, specializace zaměstnání a smrt.*² Já se především zaměřím jen na některé z těchto etap a to na sňatek/ svatbu a narození dítěte. Po prozkoumání rituálů spojených s těmito životními milníky se na ně podíváme z pohledu literárního díla a soudobé korespondence.

Rituály jenž je název první kapitoly jsou základním vysvětlením, nejdříve je nutné ozřejmit co to vůbec rituály jsou, poté se zaměřím na přechodové rituály a následně na rituály vykonávané při svatbě a rození dítěte. Po tomto rozdělení se můžeme soustředit na svatbu a narození samé. Pro základní a především nejlepší vysvětlení použiji výzkum, zkušenosti a moudrosti Arnolda van Gennepa, který napsal knihu: *Les rites de passage, Étude systématique des rites* – kterou přeložila Helena Beguivinová jako *Přechodové rituály, Systematické studium rituálů* – je jednou ze základních knih této práce. Nemá smysl pokoušet se o lepší vysvětlení rituálů a přechodových rituálů, když už to snad ani lépe nejde...

---

1 Jiří Plachetka. Velká encyklopedie citátů a přísloví. Academia. 2, vydání. Praha.1999.

2 Arnold van Gennep. *Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Klasifikace rituálů.* přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha. 1996. s.13.

V dnešní době máme tendenci svatbu a její význam již podceňovat, svědčí o tom nejen různé statistiky sňatkovosti a rozvodovosti, ale také náš „realističtější“ pohled na svět. Přesto však mezi námi stále žijí lidé, kteří věří – věří v to kouzlo a magičnost svatby, věří že svatba je důkazem jejich lásky, věří v ní. Postupem doby si svatba jako taková prošla mnohými změnami, ať už citovými (z lásky, peněz, přidělení, pro občanství apod.), tak i věcnými úpravami (změna šatů, hostiny, obřadů apod.) Abychom si to upřesnily existuje mnoho rozdělení, já se hodlám zabývat „čistou“ svatbou – svatbou z lásky – tedy nikoliv dohodnutými svazky, kterými rodiče většinou chtěli chránit své děti, chtěli pro ně to nejlepší, tedy i nejlepšího partnera, nebo pak chtěli chránit svůj majetek. Hodlám ozřejmit co je svatba, proč a za jakým účelem byl sňatek vykonáván a co se vykonávalo za rituály. Jaký význam měla v 19. století a lehce se dotknout toho zda ještě něco z toho zbylo pro nás / v nás do dnes.

Co se týká narození dítěte, pokusím se dopátrat zda je opravdu staromódní chtít, nebo mít dítě až po svatbě. A věřím, že nemusíte mít dítě abyste pochopili základní věc a to, že dítě změní celý váš život. A to nemusí být ani vaše vlastní, stačí sourozenec, příbuzný nebo i adoptované. Změní vám život, naleznete v sobě takovou lásku jakou jste doposud neznali. V této kapitole se především ale dostaneme k největšímu obřadu a to ke křtu, jenž je pro danou dobu (19. stol.) příznačný. Křest je důvodem k oslavě i oslavou samotnou pro právě narozené dítě, ale i pro všechny zúčastněné. Ozřejmíme si při tom kdo za dítě nese odpovědnost a kdo se o něj má starat.

Druhá polovina této práce je pak věnována především literárnímu skvostu 19. století a to Kytici Karla Jaromíra Erbena. Na několika básních se pokusím objasnit tehdejší pohled na manželství, dítě i rodinu. A možná se dopátrat nových souvislostí. Rozhodně však na nich lze velmi výstižně ukázat, některé rituály a pověry – což asi bude to nejzajímavější, nejspíše však proto, že Kytice je dodnes považována (a já to nepopírám) za dílo zahalené mystikou a magičností...

Oproti tomu nás ze snových a magických výšin do reálné roviny a někdy až nížiny zavede Korespondence Boženy Němcové, jenž je opravdovým a skutečným dokladem doby, přístupu k manželství a přístupu k dětem. Zdůrazním pak nejen její manželství a radosti i strasti s jejími dětmi, ale také její rady vůči svému okolí.

Jsem si plně vědoma, že tito autoři napsali příhodnější díla ze studia lidové kultury, zvyků a tradic. Ale to bychom se soustředili pouze na část čistě historickou. Přičemž propojení historických fakt s literárním dílem a korespondencí a tím tak nalezení nového úhlu pohledu je daleko zajímavější a lákavější. Nebudu tak striktně rozdělovat historii a literaturu ale vzájemně je propojím...

RITUÁLY

Ne všechny rituály jsou doposud dostatečně prozkoumány a jelikož je jich mnoho, tak abychom se v nich vyznali musíme je nejprve nějak rozčlenit. Prvním rozlišením (dle A. Gennepa) jsou dvě třídy rituálů:

1. rituály sympatetické:

...ty které se zakládají na víře v působení podobného na podobné, opak na opaku.. apod.³

2. rituály kontaktní:

...které se zakládají na materiálnosti a přednosti vrozených nebo získovaných vlastností dotykem nebo na dálku.⁴

Dále jsou rituály přímé to jsou, jak Gennep uvádí: *...ty které mají okamžitou účinnost, bez zásahu autonomního činitele.⁵* Kdežto nepřímí rituál *...je jakýsi počáteční úder, který uvádí do pohybu autonomní nebo zosobněnou sílu.⁶* A v neposlední řadě lze dělit rituály na pozitivní - *...které jsou projevem vůle převedeným v čin..⁷* a negativní, zabývající se tabu nebo-li zákazem. V knize přechodové rituály A. Gennepa najdeme jakousi tabulku rituálů:

Animistické rituály

Rituály sympatetické	Rituály kontaktní
Rituály pozitivní	Rituály negativní
Rituály přímé	Rituály nepřímé

(A. Gennep, Přechodové rituály, Lidové noviny 1996, s. 18)

Dynamistické rituály

Není to však tak jednoduché jak se zdá, jak kdosi řekl vše je jen otázkou interpretace a právě ta je tu jakýmsi zádrhelem. Každý rituál lze interpretovat různě a podle toho lze také různě zařadit do již výše zmíněných skupinek. Nicméně na složitosti to nabývá ve chvíli, kdy zjistíte že nelze striktně

3 Arnold van Gennep. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Klasifikace rituálů. přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha 1996. s.14

4 Arnold van Gennep. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Klasifikace rituálů. přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha 1996. s.15

5 Arnold van Gennep. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Klasifikace rituálů. přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha 1996. s.17

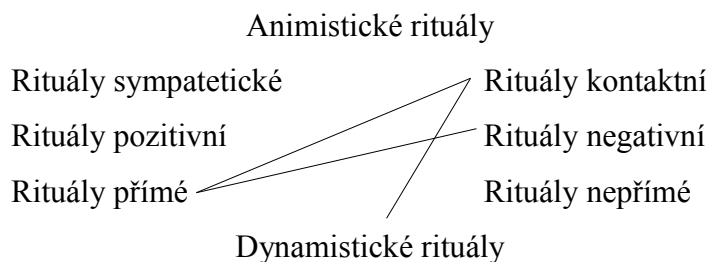
6 Arnold van Gennep. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Klasifikace rituálů. přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha 1996. s.17

7 Arnold van Gennep. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Klasifikace rituálů. přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha 1996. s.17

přičadit ten a ten rituál ať už s určitou interpretací pouze k jedné skupině – vždy je to propletené.

A. Gennepe uvádí příklad na němž je to snadněji pochopitelné a jelikož se domnívám, že nemá smysl vymýšlet lepší příklad zvláště, když se nám k pozdějším tématům bude hodit ocituji jej:

Nejí-li těhotná žena ostružiny, protože by to poznamenalo dítě, provádí negativní přímý kontaktní dynamistický rituál. ⁸ Tabulka by pak byla propojena takto:

Základní rozdělení přechodových rituálů :

1) rituály preliminární - odluky

2) rituály prahové - pomezí

3) rituály postliminární – sloučení

(A. Gennepe, Přechodové rituály, Lidové noviny, s 19)

Každá z těchto částí je více či méně rozvinuta u konkrétních rituálů...svatby, smrti apod. A v některých případech se dokonce rozdvoují. Vezmeme si na příklad svatbu, ta je ve své podstatě rituálem pomezím – jde o přechod mezi dospíváním a dospěním v manželství. Ale zároveň je to rituál odluky – odloučení od rodičů a v neposlední řadě jde i o rituál sloučení – sloučení dvou lidí (ve svazek manželství). V tomto případě se tedy prahový rituál skládá ještě z preliminárního a postliminárního. Velmi obdobně je to u početí a narození dítěte, nejdříve musí dojít k rituálům sloučení a než dítě překročí meze narozením, musí se nejprve odloučit od matky. Nelze však svatbu ani narození striktně řadit pouze k přechodovým rituálům, spolu s nimi se jedná ještě i o oplodňovací rituály, rituály ochranné a předpovědní, usmiřovací, přizpůsobovací apod. Všechny nyní zmíněné rituály jsou buďto na stejné úrovni, nebo je jedna výše druhá níže a samozřejmě se ještě navzájem kombinují a proplétají. ⁹

⁸ Arnold van Gennepe. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Klasifikace rituálů. přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha 1996. s. 18

⁹ Arnold van Gennepe. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Klasifikace rituálů. přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha 1996. s.19.-21.

Dynamismem označuji impersonalistickou teorii „many;“ animismem personalistickou teorii, ať už je zosobněná síla jedna nebo několikanásobná duše, zvířecí nebo rostlinná síla (totem), anthropomorfní nebo amorfní (Bůh). Tyto teorie tvoří „náboženství,“ jehož techniku (obřady, rituály, kult) nazývám „magií.“ Jelikož je tato praxe od teorie neoddělitelná, neboť teorie bez praxe se stává metafyzikou a praxe založená na jiné teorii se stává vědou, budu používat přívlastek „magickónáboženský.“¹⁰ Z tohoto získal autor přehled (viz Textová příloha I. str....)

SVATBA

Svatba, veselka a svatební veselí je rodinný svatební ceremoniál, komplex náboženských, mytologických a právních zvyklostí doprovázejících vstup do manželství. Svatba je souborem:

- a) právních úkonů a norem etiky a etikety
- b) kultovních obřadů, včetně obětí
- c) magických atributů, praktik a pověr
- d) zvláštností etnokulturního vývoje

a) Právní úkony a normy etiky a etikety například kodifikují získání nevěsty třeba únosem a koupí, měnu společenského stavu pak představuje rozplétání a stříhání vlasů nevěstě, či vložení pravé ruky nevěstiny do ruky ženichovy. b) Kultovní obřady a obětiny jsou zastoupeny například voděním nevěsty kolem stolu a k ohništi, jejím přenesením přes práh ženichova domu, či setnutí kohouta. c) Magické atributy, praktiky a pověry mají zajistit novomanželům, šťastnou budoucnost v podobě materiálních statků a narození dítěte a odvrátit působení všech zlých sil usilujících pokazit různými formami sňatek a manželství. d) Zvláštností etnokulturního vývoje (včetně náboženského) právních i morálních norem a složek materiální a duchovní kultury daného etnika národa.¹¹ Svatba je stále považována za nejdůležitější krok v životě. Osobně bych ji nazvala „středovým milníkem“. Narození – Svatba – Smrt. Samozřejmě to nejde až takto zjednodušit, mezi těmito mezníky života se nachází ještě mnoho dalších, ale i z hlediska věku je svatba středovým bodem – pominuli samozřejmě dnešní dobu a dnešní obvyklost svateb ve starším, pokročilém věku.

---

10 Arnold van Gennep. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Klasifikace rituálů. přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha 1996. s. 21

11 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 995

Svatba je otázkou dospělosti. Dnes pokládáme za dospělé lidi z hlediska věku, či složením „zkoušky dospělosti“ (maturity). Ale opravdovou ukázkou dospění je zasnoubení a svatba – je to převzetí zodpovědnosti nejen za sebe, (tu přebíráme v určitém věku, určeném zákonem dané země) ale především za osobu kterou si bereme. Na rozdíl od maturity, kde jste se stali dospělými svými vědomostmi, přičemž jste nemuseli nic slíbit – svatba nezáleží na vědomostech, ale zato se při ní mnoho slibuje. Navíc budeme-li to brát řekněme až poeticky, tak svatba je z lásky – z toho největšího, nejcennějšího a nejkrásnějšího citu.

Z hlediska „rituálního“ se zde nalézají mnoho přechodů, z nichž jsem již některé zmínila výše. Především oba mění svůj společenský status a alespoň jeden z nich opouští rodinu, klan či kmen chcete-li – dělají to především proto aby založili svůj vlastní klan, svou vlastní rodinu. Proto si také většina pořídí svůj vlastní dům, nebo je jim pro jejich rodinu vyčleněn vlastní prostor (staří rodiče byli na „vejminku“). Je až neuvěřitelné, že si ještě dnes někteří lidé myslí, že manželé odcházeli kvůli tchýni. Nemálo k tomu přispěly i vtipy o manželově matce, která nemá ráda svou snachu. Především to byl pud založit vlastní rodinu, touha vytvořit prostředí a prožít život podle modelu, který jim byl poskytnut jejich rodinou během dosavadního života.

Zasnoubení: U mnoha národů tvoří zvláštní, nezávislou část svatebních obřadů. Zahrnují odlučovací a pomezí rituály a končí rituály buď úvodního přijetí do nového prostředí nebo odloučení od pomezí považovaného za nezávislou etapu. Pak přicházejí svatební rituály, které obsahují především rituály definitivního přijetí do nového prostředí a často, i když méně než rituály individuálního spojení.¹² Mezi přijímací rituály patří například hostina. Takový přijímací rituál s individuálním rozsahem je například darování, nebo výměna prstýnků (pásků, náramků), či jedení stejného jídla ze společného talíře.

Dnes již považujeme sňatek za záležitost dvou lidí a okrajovou záležitost rodičů. Svatba se však dotýkala / dotýká více společenských skupin:

- 1) obě společnosti dle pohlaví (zastoupeny družičkami a družbou /ženy a muži)
- 2) skupiny rodičů a prarodičů (z otcovy nebo z matčiny strany)
- 3) skupiny rodičů a prarodičů z obou stran (někdy i širší příbuzenstvo)
- 4) zvláštní společnosti (společenství věřících, věková třída apod.)
- 5) místní společenství (statek, vesnice, městská čtvrť apod.)¹³

---

12 Arnold van Gennep. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Klasifikace rituálů. přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha 1996. s 111

13 Arnold van Gennep. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Klasifikace rituálů. přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha 1996. s. 112 - 113

Co předcházelo svatbě

Od základních pojmů rituálů a rituálů ohledně zasnoubení a svatby se přesuneme k tomu co předcházelo svatbě, aneb jak probíhaly námluvy, ohlášky, praporace apod. Ze všeho nejdříve musely proběhnout námluvy, ty se konaly v neděli, nebo ve svátek odpoledne za přítomnosti rodičů či jiných zástupců a blízkých sousedů v domě nevěsty. Největší slovo měl námluvčí ...*který arci mluvil vždy ve prospěch té strany , od které se větší odměny nadál.*¹⁴ Tento námluvčí vyjednával-li za ženicha jednal o ženichův grunt a přínos nevěsty. S pantátou jednal o peníze, nábytku i dobytku a s paňmámou o domácích potřebách. Pokud vyjednávání vyšlo „ke spokojenosti všech zúčastněných“ stanovilo se datum svatby.

Doba konání s.* závisela na církevním a hospodářském roce. S. se sice mohla konat kdykoliv, ale oddavky (tj. Slavnost požehnání sňatku, včetně hlučného svatebního veselí) katolická církev zakazovala konat v době velkého a malého postu (tempus clausum). V této době se mohla uspořádat jen tzv. Tichá s. V č.* zemích se svatby pořádaly nejčastěji o masopustu a na podzim do sv. Kateřiny (25.11.). V Evropě je tradičně nevhodné uzavírat manželství v květnu (svatba v máji volá na máry), avšak podle matrik jde v č. zemích až o záležitost 20. stol. Za šťastný den pro s. platilo úterý (u zámožnějších), chudí uzavírali sňatek většinou ve čtvrtek .¹⁵

Den svatby ustanoven z pravidla býval na úterek, přičemž však staří (rodiče a sousedé) pohlédli do kalendáře, bude-li toho dne nějaká příznivá planeta panující. Nejraději viděli Blížence a nejvíce se obávali Štíra. Nepříznivá planeta na úterek připadající svatbu buď popohnala, nebo pozdržela.¹⁶

Ženich si sjednal družbu, ten měl ještě k ruce mládence a od začátku do konce vše řídil. Nevěsta pak měla družičky. Znakem hodnosti družby byla silná rákosová hůl s hákem tzv. „spaňhelka“, mládenci pak měli rákosové pruty spletené v kotouč omotané červenou pentlí.

Po stanovení dne svatby se určoval den ohlášek. První ohláška: ...*družba se dvěma i třemi mládenci přišel se vzkazem od rodičů ženicha i toho samotného.*¹⁷ Od nevěsty se pak šlo k ženichovi a pokud se zvalo přespolní - jeli obvykle koňmo, přičemž koně měli spletenou hřivu i ocas s červenými hedvábnými stuhami. Někteří mládenci zas oznamovali příchod do vsi střelbou z malé pistole. Při větších a okázalejších svatbách byl jejich příchod oznamován hudbou.¹⁸

14 Vinc Paulus. Svatba v okolí Chrásti (na Chrudimsku). Český lid III. Praha 1894. s. 104

15 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 996

16 Vinc Paulus. Svatba v okolí Chrásti (na Chrudimsku). Český lid III. Praha 1894. s. 104

17 Vinc Paulus. Svatba v okolí Chrásti (na Chrudimsku). Český lid III. Praha 1894. s. 104

18 Vinc Paulus. Svatba v okolí Chrásti (na Chrudimsku). Český lid III. Praha 1894. s. 104

Byli-li snoubenci z jedné osady, šli v pondělí ráno před svatbou do farního kostela ke správě Boží, od které se už neviděli až před jízdou do kostela. V pondělí, někdy teprve časně ráno v úterý posílali si snoubenci dary: nevěsta ženichovi košile, šátek na krk a kapesníky vlastní rukou vyšívané (alespoň tak každá tvrdila) ženich pak nevěstě botky, punčochy a podvazky, někdy též šátek k čepení.¹⁹ Šátek k čepení, ale dávala třeba i nevěstina kmotra (většinou), nebo ta nejbohatší sousedka.

(vysvětlivky: * s. = svatby; * č. = českých)

Za katezismus koupila nevěsta velebnému pánu šátek anebo přinesla obláč lnu, panu faráři donesla do kuchyně kohouta. ... Nevěsta od ženicha modliteb nevzala, aby se svatba nezvrátila; kdyby jí daroval křížek měla by v manželství kříže k očekávání; špendlíkem by si pak lásku k ní rozpíchal.²⁰ Na svatbu zvala nevěsta vzácnější hosty osobně a někdy i se ženichem. Dříve bylo zvykem, že nevěsta většinou po třetí ohlášce nosívala pozvaným koláč, který musela alespoň z větší části dělat sama. Tradovalo se, že dělá-li nevěsta první koláč sama je naděje, že se manželství povede. Dříve než koláče ale musela napéct chléb (Boží dar) a alespoň jeden sama vyválet. S těmito přípravami pomáhaly ženy ať už v příbuzenském stavu k nevěstě, družičky nebo sousedky.

Většina pozvaných přinášela darem potraviny, ti co nepřinesli potraviny, dávali snoubencům peníze ale i hmotné, věcné dary. Pro ten nejdůležitější dar byl připraven v domácnosti zvláštní stoleček, tím darem byl pletený věnec z té nejlepší pšeničné mouky. (Věnec byl splétán na způsob vánočky a dán na okrouhlý plech.) Na příklad v Chrásti bývalo zvykem večer před „kopulací“ se sejít u večeře – té se zúčastnili rodiče a kamarádky nevěsty a dokonce i ženich s mláďenci – zpívalo se a pletli se věnečky, které se při oddavkách pak dávaly na hlavu.²¹

Samotná Svatba

Právo na to mít svatbu měli jak dcery tak synové, většinou se však velká svatba strojila dcerám a synové dostávali třeba jen nějaké vybavení. *Rozsah svatebního veselí tolerovala i církev, která jiné zábavy (včetně tance) zakazovala. Na svatebních nákladech se nešetřilo, o čemž svědčí nařízení omezující velikost s.* poddaných přípustným počtem hostů a zkracováním délky jejího trvání.*²²

(vysvětlivka: *s. = svatby)

19 Vinc Paulus. Svatba v okolí Chrásti (na Chrudimsku). Český lid III. Praha 1894. s. 105 - 106

20 Vinc Paulus. Svatba v okolí Chrásti (na Chrudimsku). Český lid III. Praha 1894. s. 104

21 Vinc Paulus. Svatba v okolí Chrásti (na Chrudimsku). Český lid III. Praha 1894. s. 104

22 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007s. 996

Svatby se dále dělí na:

- 1) Matrilokální = ženich se přiženil k nevěstě
- 2) Patrilokální = nevěsta se přivdávala k ženichovi

Matrilokálních svateb dle dochovaných zpráv bývalo málo a pokud se stávaly tak většinou protože v rodině nebyli mužští potomci, nebo se otec rozhodl nepředat synovi hospodářství. Svatby totiž měly svá obyčejová pravidla:

Matrilokální svatba:

U těchto případů, není mnoho zaznamenáno, víme jen, že tyto ceremonie byly malé a tiché – *Při převážení ženichovy výbavy zívaly ženy z jeho doprovodu při příjezdu k nevěstiným rodičům: „Panímámo zlatá, / otevřete nám vrata. / vezeme vám ženicha / ze samého zlata.“*²³

Patrilokální svatba:

- a) ženich přišel v den svatby pro nevěstu do domu jejích rodičů a pak se šlo svatebním průvodem na oddávky
- b) u nevěstiných rodičů byla svatební hostina a večer, nebo až druhý den se šlo na „svatební hostinu“ k ženichovi domu
- c) nevěsta přišla k ženichovi domů a jemu i rodičům přinesla dary, také si sebou přivezla výbavu
- d) týden po svatbě se pořádal tzv. přátelský oběd u rodičů nevěsty²⁴

V úterý časně ráno v den svatby den svatby přišli hudebníci, placení ženichem. Družba a mládenci sháněli pozvané a družičky s nejdůvěrnějšími sousedkami připravovaly nevěstu-upravovaly jí šaty, vlasy a svatební věneček.

Nevěsta a družičky měly vlasy spletené v široké copy, které se pak v zadu na hlavě stočily do „klubka“ a připevnilly se jehlicemi. Kolem takového kotouče se připevňoval věnec z rozmarýny. *Svatebním rouchem byl druhdy zelený hedvábný kabátek s varhánama a širokými rukávy, široká obyčejně zelená sukně se sbíranými faldy a žlutý hedvábný, široký, boky zakrývající fěrtoch od něhož široké a dlouhé stuhy vysely.*²⁵ Postupem doby se hedvábný kabátek vyměnil za černý soukenný, hedvábná sukně za kanafasku, jen fěrtoch se zůstal používat, ale už v různých barvách.

23 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 997

24 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 997

25 Vinc Paulus. Svatba v okolí Chrásti (na Chrudimsku). Český lid III. Praha 1894. s. 106

Strojení nevěsty do svatebních šatů se konalo ve zvláštní místnosti – v komoře, nebo na špejhárku. *Nejdříve ji ale postavili do díže, což působiti mělo aby šťastnou matkou velikého potomstva se stala. Přáli-li si prarodiče mňoučka dával se nevěstě za ňadra chleba krajíc, chtěli-li mňučku dávala se skýva.*²⁶ Když měl ženich přijít, snažila se ho zahlédnout klíčovou dírkou nebo okenní špehýrkou. - *Zahlédla-li ho dříve než on ji a dupla-li si při tom nabyla nad ním moc.*²⁷ Po vstoupení ženicha do světnice byla vyvedena z úkrytu a představena ženichovi a hostům.

Ženich dostal od nevěsty kytku = prut rozmarýny s červenou pentlí. Po uctění hostů krátkou snídaní, požádal družba rodiče za požehnání pro snoubence ti si klekli na prostřený ubrousek a přijali požehnání, poté jim nevěsta líbala ruce i nohy.

*V krajině kolem Počátek, ze strany české i moravské bylo obyčejem o svatebním veselí nositi praporace k účelu tomu zvláště zhotovené a zdobené. Obyčej ten zachoval se až do doby nedávné, nyní pak už zcela pohynul ...*²⁸

Praporace byly zřizovány na náklady obce a uloženy u obecního úřadu z důvodu vlastnictví obcí vyšívalo se na ně jméno obce. Neměla-li obec praporaci vypůjčovala si ji od sousední obce za poplatek. Svatební praporace nosily ženy, ty na to měly výhradní právo.

Starosvatka měla rozličné funkce: strojení, zavíjení (čepení) a prodávání nevěsty; v tomto kraji bývala i praporkyní, proto od obecního starosty přijala prapor a ostatní ženy byly její strážce, všichni pak společně měly za úkol ochránit prapor před muži, kteří se ho lstí snažili získat. - Vzniká nám tady taková myšlenka, zda by to mohlo být považováno za jakési vizuální hájení panenské čistoty. (Možná Freud by přirovnal prapor k panenské bláně a lstivé muže snažící se ho jen tak beztretně ukrást). V Českém lidu se dále píše, že z důvodu škádlení žen a mužů byl na hrot přidělán husárek.

Samotný praporec byl zhotoven z bílého plátna ve tvaru obdélníku, plocha byla vyzdobena lidovými ornamenty, symbolickými a výjevy představujícími průvod svatební a život rodinný. Byl přivázán k žerdi jedním, nebo dvěma cípy. Ale dělaly se i jiné praporce např. Ve tvaru kostelních korouhví, ty pak byly překládány na půl a pak přivazovány. Starosvatka pak v průvodu držela praporec obyčejně v levé ruce, žerd' opřenou o levé rameno.

(Obrázek praporace viz obrazová příloha I. str. ...)

26 Vinc Paulus. Svatba v okolí Chrásti (na Chrudimsku). Český lid III. Praha 1894. s. 106

27 Vinc Paulus. Svatba v okolí Chrásti (na Chrudimsku). Český lid III. Praha 1894. s. 107

28 Fr. Lego. Svatební praporce z okolí Počátek. Český lid III. Praha 1894. s. 98 – 99.

Svatba v 19. století

*Křesťanství dalo obyčejové s. * jiný význam, staré obřady, náboženské představy a kultury však nezanikly.*²⁹ Dlouho však byly oddávky záležitostí pouze panskou, protože poddaní uznávali pouze svatební ceremonie – obojí však postupem času splynulo. K takovému splynutí a ustálení některých základů svatby přispěly několikrát vydané Svatební řeči od milčického rychtáře Františka Vaváka a od dalších obrozenců různé návody na to jak vystrojit svatbu.

Evropská šlechta si všímala selských svateb a jejich různosti a zalíbilo se jim to na tolik, že se ze selské svatby stala móda. Šlechta začala zařazovat některé prvky ze selské svatby do té své.

Šlechtici to dělali dvojím způsobem: a) sami se převlékali za sedláky

b) zvali na svatbu sedláky³⁰

(vysvětlivka: *s. = svatby)

Z 1. poloviny 19. století jsou doloženy jedny z nejokázalejších svateb – jízdní svatby. Svatby na které přijížděly nevěsty v kočáře taženém koňmi, pro tyto účely se chovali zvláštní koně – svatební koně. Takto bohaté svatby se lišily ať už v délce trvání (oslavy trvající jen jeden den, několik dnů, nebo i týden), tak i v okázalé etice. Nevěsty dostávaly dary tzv. přídanky – chudé nevěsty často obcházely stavení s prosbou o takovýto „svatební dar“, kdežto bohaté nevěsty tyto dary dostávaly samy od pozvaných hostů, ti je přinášeli k nevěstě domů. V 2. polovině 19. století se v bohatší společnosti začaly tyto přídanky považovat za žebrání, proto se tento zvyk udržel je u sociálně slabších vrstev.³¹ Zajímavé na tom je, že bohatí darování odmítali s tím, že jde o žebrotu – nejspíše šlo o jejich hrdost a toto konání bylo pod jejich úroveň, nebo prostě byli sami natolik lakomí. Ti chudší, takoví nebyli, věděli jaké to je být chudý, byli chudí a přesto darovali, přesto se u nich tento zvyk udržel. Není se však zcela čemu divit, toto chování přetrvávalo i do dnes. Ti co mají - nedají a ti co nemají by se rozdali.

Tradiční s. * byla nejrozšířenějším typem v době kdy 80 % českého obyvatelstva žilo na venkově a živilo se zemědělstvím. Se změnou způsobu obživy se proměnila celá sociální struktura obyvatelstva a v důsledku těchto proměn se stala nejrozšířenějším typem svatby její městská (panská) podoba. Tomu však předcházelo dlouhé období pozvolných proměn: rozmarýn nahradila myrta, červenou barvu (ve svatebních ozdobách, na pentlích a fáborech) bílá (dlouho pokládána za

29 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 996

30 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 996

31 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 997

barvu smutku) strojení kužele se změnilo ve strojení ratolesti; fasuňky a žebříňáky se svatebčany byly nahrazeny kočáry. Bílé oblečená nevěsta se závojem, věnečkem či korunkou na hlavě se stala běžným jevem i na vesnici. Bílá barva pronikla do nevěstina oblečení ve vesnickém prostředí až ve 2. polovině 19. stol.³²

Kdežto ve střední Evropě se takto oblékaly nevěsty už v 18. století. Dále se také objevuje svatební kytice v ruce nevěsty a rozšířily se i prsteny. Koncem 19. století nastává ustálení, některých aspektů svateb. Např. Pozvaní přinášejí dary a to většinou něco do domácnosti, co se týká nákladů na svatbu tak se stalo zvykem, že hostinu platí nevěstiny rodiče a ženich platí prsteny a dopravu. Nyní už jen ve folkloristických oblastech se uchovávají pruty pro družbu a mládence, jinde již jsou nahrazeny myrtou s bílou stužkou pro všechny svatebčany. Některé tradice jako ohazování rýží, či strkání ženichovy hlavy do chomoutu i zatahování, drží do dnes některé kraje.³³

Z vlastní zkušenosti vím, že se jak v západních tak východních Čechách udrželo i rozbití talíře na střepy, které nevěsta za pomoci ženicha musí odklidit. Zajímavostí je že tento zvyk je již dlouhodobou záležitostí, ale především u chudších lidí, bohatí talíř nerozbíjeli a přesto se to i nadále traduje. V západních Čechách na Domažlicku se také dodržuje jeden zvyk který pěkně popsala Božena Němcová: *S vínem jít o svatbě (z Domažlicka). Ve městě je posud ten zvyk, že nese malé děvčátko před svatebníky do kostela víno, které kněz posvětil. Když jsou z kostela, postaví se děvčátko s ním na práh domu nevěstina a plný pohár podá ho matce nevěstině neb starosvatce, ta všem připije, pak ženichovi a nevěstě podá teprv vyjdou do stavení.*³⁴

O pití vína, ale především o jídle a pití jako takovém píše i Václav Beran, který se přímo zúčastnil svatby v Čelíně: *Po oddavkách vítají rodiče novomanžele z chrámu Páně a řečník usazuje hosty za stoly v tomto pořádku. Do hlavního rohu velké světnice sedne nevěsta, jí po pravé straně ženich, po levé družička a vedle této družba tak že nevěsta s družičkou pospolu v koutě zůstanou.*³⁵

Především se Beran zajímal o popěvky při nošení jídel, tenkrát to byl rituál i tradice a dnes se na to koukáme spíše jako na zajímavost, což je trochu škoda, jelikož ty písně jsou velmi pěkné. Sice nepomohu k znovu zavedení tohoto zvyku, ale alespoň jej dokládám v textové příloze pro poučení se z dané doby i pro zábavu..

(popěvky při nošení jídla viz textová příloha II. str....)

32 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 997

33 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 998 - 999

34 Dr. Čeněk Zíbrt. Z netištěných zápisků Boženy Němcové. Český lid VI. Praha 1897. s 196

35 Václav Beran. Popěvky při nošení jídla. Český lid V. Praha. s 502

Uzavření dohody např. svatební, či kupní bývalo zakončeno slavnostní hostinou. Takové hostiny se tedy konaly při slavnostech, výročích a významných rodinných událostech. Slavnostní hostina byla vrcholem svatby, naznačovala konec svatebního veselí (po moučnicku se všichni rozešli). Jak moc bude svatba slavná určoval dříve počet stolů, tedy čím více stolů, tím slavnější a hlučnější svatba.

Počet hostů na venkovských svatbách stoupal zvl. po r. 1848, kdy emancipovaný selský stav usiloval o reprezentaci převzatou z kulturních vzorů honoračních vrstev. Na konci 19. stol. Nebylo výjimkou i 300 hostů. S. * h. * plnila pův. magickou úlohu. Imitovala hojnost, sloužila jako magický prostředek k přivolání blahobytu a zdaru v manželství (magie počátku). Později nabyly vrchu snahy o reprezentaci a prestiž.³⁶ (*S. = svatební; *h. = hostina)

V některých krajích se mladí manželé měli při svatební hostině zdržet a nic nejíst, mělo je to chránit před urknutím. Jinde jedli novomanželé spolu se svatebčany. Někde se nevěstě a ženichovi svázaly ruce, kterými k sobě seděli, hlavy jejich pak jakoby „spojeny k sobě“ byly velkým ubrusem, který sloužil jako bryndáček, když byli takto dalo by se říci spojeni, navzájem se krmili z jednoho talíře jednou lžicí – většinou se tento zvyk dodržoval pouze u polévky. (Měla jsem tu čest zúčastnit se v posledních letech několika svateb, dovolím si tedy říci z vlastní zkušenosti, že tento „zvyk krmení“ se v některých oblastech udržel. - např. na západě a východě Čech)

Neodmyslitelnou součástí svateb byly svatební písně. Dalo by se říci, že to byly všechny písně zpívané během všech částí svatebního obřadu (např. při strojení nevěsty, v průvodu apod.). Texty vždy souvisely se svatbou, s manželstvím a byly jak vážné, tak i žertovné. V knize Lidová kultura se můžeme dozvědět, jak se písně dělily:

Svatební obřad představoval ustálený dramatický celek, jakousi hru se zpěvy a tanci, složenou zpravidla z několika základních fází:

1. ženichova cesta pro nevěstu, požehnání rodičů
2. cesta (průvod) svatebčanů do kostela
3. návrat z kostela, hostina, tanec v hospodě
4. čepení nevěsty
5. loučení nevěsty s domovem, odvoz nevěstiny výbavy
do domu ženichova, uvítání manželovými rodiči³⁷

36 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 999

37 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 1001

K svatebním písním patří také svatební tance – od těch, které mají vážnější ráz jako čestný tanec s družbou, přes tanec žen na stole, nebo kolem talíře po tance zábavného charakteru jako je kolečko kolem nevěsty, či ženicha. *Na Chodsku popsala B. Němcová tzv. Svatební kolečko s doprovodem dud. Zaznamenala také osobitou variantu českého tance družby s hlavní družičkou, která vystoupí na stůl a zazpívá píseň:*

*Ještě si zadupám
na tom bílým stole,
kde je můj družba,
ať pro mne jde.*

Po té seskočí do družbovy náruče a tančí s ním do kolečka.³⁸

Nyní jsem vám snad přiblížila vše co bývalo a také co ještě je spojeno se svatbou a to od věcí jako jsou svatební dary (přídanky), přes oblečení a věno, po jídlo, zpěv a tanec. A především zvyky, tradice a pověry s těmito atributy svatby spojené.

Na závěr této podkapitoly mohu jen dodat, že pro svatebčany končí svatební obřad a „oficiální“ veselí hostinou (posledním jídlem – moučnickem). Ale pro nevěstu a ženicha ještě nekončí, pro ně je zakončení až o něco později....

Závěr svatby

Den se pomalu krátí od příchodu ženicha či nevěsty, přes shánění svatebčanů a strojení, přes zvyky, pití a jídlo jsme se dostali až na konec dne. Přičemž jsme se dotkli i bujarého veselí, písní i tanců. A jelikož se svatební den povětšinou a to i do dnes zakončoval tím snad posledním rituálem (nepočítaje oběd či večeři u rodičů na druhý den) nemohu jej opomenout – jejím svatební noc, zvaná také stlaní lůžka, či ukládání..

Svatební noc byla většinou ještě téhož dne co svatba, nebo se konala až druhý den, kdy se nevěsta nastěhovala k ženichovi. Svatební noc byla a stále je považována za dovršení svatby. Dříve a ještě bychom možná našli někde i nyní nevěsty co čekají až po svatbě. Ženy u kterých bylo nějakým způsobem zjištěno, že provozovaly sex před svatbou byly nečisté a nehodné takového postu, kterého se dostávalo jiným čestným ženám v manželství. Ale i svobodné matky mohly mít svatbu sice tzv. tichou svatbu, ale mohly.

---

38 Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. hlavní redaktoři: Stanislav Bouček a Richard Jeřábek. Mladá fronta. Praha 2007. s. 1002

O svatbách by se dalo ještě mnoho napsat a také už toho mnoho napsáno bylo. Pokusila jsem se tedy nastínit jen to, co si myslím, že bylo pro tuto práci důležité. V textové příloze však ještě najdete některé věci dnes již spíše zajímavé, jako jsou například práva manželů, či práva při narození dítěte. V Obrazové příloze pak k této kapitole dokládám, několik fotografií svateb.

Nejzajímavější obrazovou přílohou, která zde stojí ještě za zmínku je obraz J. Špillara: Svatba na Domažlicku, zmiňuji se o něm nejen protože je krásným příkladem, jak svatba na konci 19. století (konkrétně 1894) v tomto kraji vypadala, ale také protože v Postřekově, kde je obraz malován se takto svatba dochovala do dnes a dokonce tam stojí i ta hospoda do které svatebčané na obraze krácejí.

Netřeba dodávat, že na Domažlicku žila Božena Němcová o které jsem se tu již zmínila a ještě mnoho zmíním. K tomuto obrazu bych jen chtěla připojit myšlenku J. F. Hrušky z Národopisné studie našich umělců III. : *Potěšila by se Božena Němcová, kdyby tak mohla vidět, jak se v posledních letech obrodilo studium lidu chodského, na jehož svéráznost tato velká duše již před půl stoletím s láskou a zápallem ukazovala.*³⁹

(práva viz textová příloha III. str. ...)

(svatby viz obrazová příloha II. a III. str...)

(obraz J. Špillara: Svatba na Domažlicku viz obrazová příloha IV. str....)

NAROZENÍ DÍTĚTE

Říká se, že když se vám narodí dítě všechno se změní. Pravda to je, to ano, ale nezmění se něco i dříve? Než se dítě narodí? Bezpochyby je narození dítěte tou buď to největší událostí v životě jedince, nebo druhou největší událostí hned po svatbě. Mít dítě je dnes velikým rozhodnutím, dříve tomu tak nebývalo vzhledem k antikoncepci apod. Očekávalo se, že když se dva vezmou budou mít děti, už z dávných dob a nejen u královských rodů se tradovalo, že první má být syn – dědic trůnu, hospodářství apod. Ale například na Moravě říkali, že první má být děvče – chůva, tedy proto aby se starala o bratříčka. Ženy se vždy staraly, je několik dokladů o tom jak se devítileté holčičky staraly o své sourozence. I dcera Boženy Němcové se starala o své bratry, jak můžeme vyčíst z její korespondence, ale o tom až později. Nejprve musí žena otěhotnět a porodit.

---

39 J. F. Hruška. Národopisné studie našich umělců . Český lid VI. Praha 1897. s 23

Těhotenství a porod

Abychom zase lépe pochopili různé rituály a obřady vrátíme se a nejdříve si to vysvětlíme z hlediska rituálního. *Obřady spojené s těhotenstvím a porodem tvoří obvykle jeden celek a to tak, že se nejprve provádějí odlučovací rituály, kterými se těhotná žena vylučuje z obecné společnosti, z rodinného společenství a někdy i ze společenství ženského pohlaví. Pak přicházejí vlastní rituály spojené s těhotenstvím, které je obdobím pomezí. Nakonec přicházejí porodní rituály, jejichž cílem je znovu zařadit ženu do společností, k nimž patřila dříve, nebo jí v obecné společnosti zajistit nové postavení jakožto matky, zejména jde-li o první porod a o narození chlapce.*⁴⁰

Gennep píše o vyčleňování těhotných žen ze společnosti, ale to se nedá vztáhnout na všechny, v českých zemích a nejen v nich v 19. století jsou doloženy případy kdy žena porodila na poli při práci na něm. Žena byla izolovaná šlo-li o sociálně silnější vrstvy či nemocné ženy.

Těhotné se vůbec v takovýchto případech považovali za nemocné, vesnické ženy se izolovaly od společnosti až v době porodu, kdy žena rodila v ložnici a nikdo kromě porodní báby, výjimečně doktora k ní nesměl. Porod a vše kolem něj bylo zastřeno. Co se týká českých zemí konaly se rituály během těhotenství, při porodu i po porodu – většina z nich měla ochránit jak matku tak dítě. Některé z těchto rituálů popsal Doc. PhDr. Oldřich Kašpar, CSc. :

*Nebezpečím, kterým byla vydána napospas žena při porodu se bránili její příbuzní různým způsobem. Ve snaze dosáhnout co nejlhčího porodu se symbolicky rozvazovaly na ženině šatě všechny uzly. V celém domě se pak otvíraly zámky a zásuvky. Okamžitě poté, kdy se dítě narodilo zabalila ho porodní bába do pleny nebo starého šátku a položila pod stůl, aby bylo ve svém budoucím životě skromné, poslušné, tiché, šetrné a dobře se učilo.*⁴¹

Také se věřilo, že pohlaví dítěte může ovlivnit to, co žena jí (např. Bude-li jíst hodně masa, narodí se silný kluk. Bude-li pít mnoho mléka, jíst tvaroh a sýr, popř. ovoce narodí se holčička) Přenáší-li bude to holčička, protože ta se čepí (strojí se a proto jí to trvá), pod polštáře se při porodu dávaly různé „kouzelné“ bylinky i v těhotenství se pily různé bylinné lektvary. Nicméně bylinkami a studenou koupelí chudší lid léčil skoro všechno a to i neplodnost. Prováděly se různé rituály pro početí např. dočasné odloučení manželů. Církevně založení lidé provozovali sex pouze za účelem početí, modlili se a zapalovali svíčky.

---

40 Arnold van Gennep. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů: Těhotenství a porod. přeložila Helena Beguivinová. Lidové noviny. Praha 1996. s.46

41 Oldřich Kašpar. Lidové pověry při narození dítěte. Praha 2007. s 29

Narození

Narození dítěte jak už jsem několikrát zmínila bylo velkou událostí, zvláště pak bylo-li to prvorozené. Takové dítě změnilo chod celé domácnosti, žena po porodu odpočívala a neměla na starost nic jiného než dítě. U bohatších lidí to pak chodilo dvojím způsobem, buď to se rodička o dítě starala a v domácnosti jí pomáhala různá nájemná síla, nebo jej dala kojné či chůvě na starost a o chod domácnosti se starala sama. Chudší pak zvládaly oboje avšak pomáhaly jim sousedky, přítelkyně apod.

Osud dítěte ovlivňovaly především dvě věci:

1) Záleželo, jestli se dítě narodilo v dobrém, nebo špatném dni. Za takové zlé dny byly především z hlediska církevního považovány 1. duben, 1. srpen a 1. prosinec – děti narozené v tyto dny neměly dlouhý život a umíraly prý „zlou smrtí“.

2) Kromě data narození, ovlivnily osud dítěte ještě sudičky a to hned první večer. Lidé se je snažili přesvědčit, aby miminku do vínku nadělily jen to dobré. Proto jim chystaly chleba a sůl. Tradovalo se ale, že jedna ze tří sudiček nebyla dobrá tak jako ty druhé a občas se tedy stávalo, že nadělila drobátku něco „zlého“. Tyto pověry pak daly vzniknout různým pohádkám.⁴²

Pro další vývoj novorozeněte byla důležitá první koupel. Poprvé koupala dítě porodní bába. Do vody položila minci, aby bylo dítě v životě bohaté. Aby nezabloudilo a mělo v životě štěstí přidávala se do koupele dvě vajíčka. Po vykoupání dítě zabalili do peřinky, kterou pevně utáhli povijanem, aby dítě rostlo rovné. Na hlavičku mu navlékli čepeček – zvaný „karkule“, aby mu neodstávaly uši. Za povijan se obvykle zastrčil peníz, který mu byl dán do koupele. Voda po koupeli se vylévala na zahradu. Narodil-li se chlapec, tak pod jabloň, narodilo-li se děvče tak pod hrušeň. Někde vodou zalévali růžové keře, aby dítě mělo pěkné, zdravé, červené tváře.⁴³

Dítě se „opravdovým“ dítětem stávalo až když bylo pokřtěné, především protože se narodilo jako nečisté, poskvrněné počátečním hříchem. Křest byl přijímacím rituálem a pro společnost snad větší událostí než samotné těhotenství, porod, či narození. Křtiny pak byly o něco menší oslavou než svatba. Na Chodsku se křtívало co nejdříve a to buď ještě téhož dne, druhý den, ale nejpozději do tří dnů. To, že při křtu má dítě kmotra či kmotru snad nemusím ani říkat. Být kmotrou či kmotrem byla veliká čest, podle církve to měl být on či ona kdo měl dítě vést k pobožnosti a

42 Oldřich Kašpar. Lidové pověry při narození dítěte. Praha 2007. s 29 - 30

43 Oldřich Kašpar. Lidové pověry při narození dítěte. Praha 2007. s 30

dobrým mravům, měl mu vypomáhat a starat se o ně. Stalo-li se pak, že rodiče umřeli, když bylo dítě ještě malé, pak jej přijali do své rodiny a vychovávali jako vlastní. Měli povinnost zabezpečit dítě duchovně i materiálně.

Na Domažlicku mívali kmotry dva, nebylo podstatné zda muže či ženu. Průvodem se šlo od domu rodičky do kostela a všude se křičelo: *Křtiny dou* ⁴⁴ V tom kdo miminko právě ponese se střídali. Ten, kdo dítě zrovna nenesl zůstával raději doma – především muž/kmotr, žena/kmotra šla vždy, i když zrovna nebyla na řadě s nesením dítěte. Celý obřad konal se ve slavnostním duchu – všichni zúčastnění byli náležitě vystrojeni (ženy bývaly oblečeny do krojů velmi pestrých barev, nejčastěji pak červeně)

Zvyk, že kmotr svému kmotřenci něco dává se uchoval ve věřících rodinách do dnes, ale určitě se nedává to, co se dávalo v 19. století - pořádně velká mísa mouky do níž byly pečlivě zasázeny vejce, přičemž čím větší mísa tím lépe a vajec většinou půl kopy (30 vajec). Než vyšli z domu rodičky vytvořil se venku shluk malých dětí a veškeré mládeže – ti totiž měly jakési výhradní právo vidět dítě první, říkalo se tomu že byly „na číhačkách“⁴⁵ Když jej uviděly začaly pak výskat a to bylo prvním znakem že „Křtiny dou“.

Když pak se v kostele odbyl křest a šlo se domů, někdy se zastávkou v hospodě, říkalo se pak při předávání dítěte od kmotra/ kmotry matce: *Vodnesli jsme vám pohana, ičko přinášíme křest'ana* ⁴⁶ Když pak matka dítě rozbalila našla u něj obrázek světce jenž měl křtěnce chránit a peníz (většinou pro štěstí a do začátku).

Jméno první bývalo po matce, otci či prarodičích v této oblasti bývalo málo kdy „jen tak“ vybrané. Druhé jméno, tedy křtěcí bývalo po kmotrovi či kmotře, věřilo se a dodnes se (z vlastní zkušenosti) věří, že nejen jméno po kmotru dítě zdědí ale i jeho náuru, proto se kmotří pečlivě vybírali a dělat kmotra byla a stále je čest. Často býval kmotr někdo z blízkých přátel či sousedů, vůči rodičům pak nabýval vztah jakéhosi bratrství a vůči dítěti náhradního např. otcovství a blízkosti.

Samozřejmě dítě ve věřící rodině procházelo ještě dalšími církevními rituály, já se zde zmiňuji o křtu protože v 19. století byl neodmyslitelnou součástí narození dítěte. S úpadkem víry se tento rituál stává méně běžným. Křest je očištění od všech hříchů, především od toho prvotního, po namočení hlavičky svěcenou vodou se dítě jakoby „znovuzrodí“ tentokrát ale čisté a neposkvrněné a až teprve nyní je připraveno jít cestou života.....

---

44 J. F. Hruška. „Křtiny dou!“ Český lid V. Praha. s. 237 - 238

45 J. F. Hruška. „Křtiny dou!“ Český lid V. Praha. s. 239

46 J. F. Hruška. „Křtiny dou!“ Český lid V. Praha. s. 240

(fotografie křtin na Chodsku viz obrazová příloha V. str....)

DVĚ ČÁSTI

Nyní již víme, co jsou to rituály a přechodové rituály, také známe jejich členění. - Dalo by se říci, že tedy umíme zařadit určitý rituál, alespoň bychom měli umět rozlišit zda jde o rituály odluky, pomezí nebo sloučení. Měli jsme možnost vyzkoušet si jak Gennepova teorie „pasuje“ na obřady vykonávané při svatbě i při narození dítěte. Stále se však jedná o jakási „sběrná fakta“ na kterých si tento model zkusíme. A jelikož jsme si vysvětlili vše, co má být jen nějakou souvislost se svatbou a říkali jsme si o těhotenství a narození – můžeme si v následujících kapitolách (Karel Jaromír Erben, Božena Němcová) vyzkoušet jak nám nejen Gennepova teorie ohledně rituálů, ale i nashromážděné informace budou sedět v „praxi“.

Osobně jsem si rozdělila tuto práci jak už jsem se zmínila na první část historickou a druhou část literární. Nicméně bych použila ještě jedno rozdělení a dovolila si říci a označiti to, k čemu jsme došli do této chvíle za jakousi „teoretickou část“. A to, co bude nyní následovat považuji za „praktickou část“. Je tedy možné uplatnit teorii v praxi? Prostřednictvím literární části nahlédneme do rodin, ať už uměle vytvořených Erbenem, či skutečné rodiny zaznamenané v dopisech Němcové. Máme tedy možnost porovnat tyto části, na kolik spolu souhlasí, jak a kde se od sebe liší a celkově si dotvořit obrázek o svatbách a narození.

Literární část je jakýmsi doplněním, či uvedením příkladů, ale stojí na stejné úrovni jako část první. Neberte ji proto prosím jako „méněcennou“. Naopak je oponentem i přívržencem zároveň. Snad se mi podařilo nastínit vám svou myšlenku dvou proti sobě i vedle sebe stojících dílů, které se navzájem doplňují, vylučují a proplétají. Nicméně se domnívám, že abyste mě opravdu pochopili a možná mi dali i za pravdu, měli bychom přejít přes přechod či most do literárního koutu zahrady této bakalářské práce a podívat se a přivonět k literárním skvostným květům...

KAREL JAROMÍR ERBEN

Kytice Karla Jaromíra Erbena spolu s Babičkou Boženy Němcové jsou nejvýznamnější díla 19. století a Kytice je nejdůležitějším poetickým dílem vůbec. Troufnu si říci, že do dnes nebyla ničím a nikým překonána. Kytice není „pouhou“ sbírkou básní, ale i studií lidu, jeho zvyků, tradic a pověr jenž jsou čtenáři zprostředkovány zajímavě a poutavě. Svatby už jsme prozkoumali z antropologického a historického hlediska, nyní je na řadě hledisko literární. Taková Kytice je naprosto skvělým literárním příkladem nejen svateb a dětí, ale i obyčejného lidského chování pod „tíhou“ zvyků a pověr..

Svatební košile

V první polovině této práce začínám svatbou až pak pokračuji k ostatnímu, nebudu tedy dělat výjimku a začnu básní Svatební košile. Příběh je založen na přání ženy, aby se jí milý vrátil z vojny a oženil se s ní – její modlitby jsou vyslyšeny a ženich se jí navrátí a chystá si jí ihned vzít.

(celá báseň Svatební košile viz. Textová příloha V. Str. .)

Zde bych se na chvíli pozastavila a rozdělila svatby pro lepší přehled na několik typů:

- 1) Muž si ženu namluvil (nezasnoubili se) a následně byl odvolán do války, či na vojnu
  - a) žena na něj počkala než se z vojny, z války vrátí a pak se zasnoubili a vzali
  - b) žena sama, někdy za naléhání rodičů, nečekala a zasnoubila se a provdala za jiného
- 2) Muž se se ženou zasnoubil a pak byl povolán do služby
  - a) snoubenka počkala a až se vrátil byla svatba
  - b) zasnuby se rušily v situacích jako např. smrt ženicha, nezvěstnost apod.
- 3) Muž se ženou měli námluvy, zasnuby i svatbu (tedy byli manželé) a pak jej povolali
  - a) čekala na něj
  - b) utekla mu s jiným

Jak už jsem se v kapitole svatby zmínila, bývalo zvykem, že nevěsta dávala ženichovi darem košile, šátek na krk a kapesník – většinou to buď vše sama dělala nebo to alespoň vyšíváním zdobila, každopádně měla mít podíl na výrobě. U 1a a 2a si žena krátila čekání na svého milého, či snoubence, přípravou své výbavy (např. draní peří na peřiny a polštáře, tkaní a šití různých přehozů a ubrusů, háčkování deček, pletení oblečení pro miminko apod.) a svatebních darů (např. svatební

košile, kapesníky, šátek, uháčkovaná dečka či ubrus pro panímámu apod.).

Ve Svatební košili jsme svědky prosby milého než odešel do ciziny vůči své vyvolené:

*Zasej, má milá, zasej len,
vzpomínej na mě každý den,
první rok přádla hledívej,
druhý rok plátno polívej,
třetí košile vyšívej,
až ty košile ušiješ,
věneček z routy poviješ.⁴⁷*

Zde se tedy „nevěsta“ podílela na celé výrobě. Jinde bylo zvykem vít věnečky večer před svatbou, po večeři u nevěstinych rodičů, kde se sešli družičky i družba a zpívalo se.

V kapitole svatba jsem se zmiňovala především o velkých a hlučných svatbách, svatebních průvodech a podobně, ale bývaly i tzv. Tiché svatby – ty se dělaly když ženich se stěhoval k nevěstě, nebo protože z církevního hlediska nebylo něco v pořádku, např. vdávala-li se žena, která byla těhotná či už měla dítě a to před svatbou (což bylo považováno za špatné. Sexuální styk měl být pouze mezi manželi a to jen za účelem plození dětí, nikoli za účelem potěšení či ukojení chťice – to byl hřích, i myslet na to byl hřích – možná se z těchto důvodů do dnes říká: „Má/m hříšné myšlenky.“)

Tiché svatby se konaly také u vdov, vdovců a obecně už starších lidí. Také vdával-li se nebo ženil někdo po druhé, což se nestávalo příliš často, jelikož věřící věřili a při svatbě si slibovali „...dokud nás smrt nerozdělí.“ a i když je smrt rozdělila většinou se už znova nevdávaly a neženili, protože ten koho si vzali byl ten pravý a jediný a také protože rozvod zde ještě nebyl rozšířen a nebyl přirozený a obvyklý jako je tomu dnes. Tiší svatbu mívali chudí lidé, to sedláci ti bohatí měli hlučnou, to proto aby se předvedli a ukázali, nejen že na to mají, ale i se pochlubili, že dceru vdávají, což byl jistým způsobem úspěch a dovršení péče rodičů a proto to měla vědět celá ves.

V naší básni (Svatební košile), je nevěsta chudá, nejde sice žebrotou, ale bohatá selka to také není. Přivdává se k ženichovi do stavení, (alespoň to tak ze začátku vypadá) a sebou si bere jen modlicí knížky, růženec, křížek na tkaničce po matičce a svatební košile. Vše naznačuje, že je silně

---

⁴⁷ Kerel Jaromír Erben. Kytice: Svatební košile. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 30

věřící – víra v Boha je promítána skoro ve všech básních sbírky, to nám budiž zprávou o rozšířené víře v 19. století. Takto tedy probíhaly přípravy na svatbu a „skoro“ svatba z pohledu Karla Jaromíra Erbena prostřednictvím básně Svatební košile.⁴⁸

Štědrý den

Další literárně zachycený příklad namlouvání se ukrývá v básni Štědrý den:

*I přijde mládenec za pilnou pannou,
řekne: Pojd' za mne, dívko má!
budiž ty mi ženkou milovanou,
věrným ti mužem budu já.*

*Já tobě mužem, ty mně ženkou,
dej ruku, děvče rozmilé! -
A dívka, co předla přízi tenkou,
svatební šije košile.⁴⁹*

(celá báseň Štědrý den viz. Textová příloha VI. str..)

I v těchto verších vidíme obraz předsvatební přípravy, kdy děvče přede len, ze kterých pak budou svatební košile, navíc se zde dává důraz na pily děvčete. Vždy se tradovalo, že děvče má být pilné, pracovité a svědomité. V této básni je hlavním motivem touha vidět budoucnost – dvě dívky, které do Štědrého dne zpracovávají len, se o Štědrém večeru vydají k jezeru, kde podle pověry, když vysekají díru do ledu uvidí co se do roka stane.

Praktikovalo se mnoho rituálů, díky nimž měly nezadané dívky zjistit, zda si najdou milého, vdají se či budou mít dítě apod. Lidé se od nepaměti snaží nahlédnout do budoucnosti, jak ale tato báseň správně naznačuje někdy je lepší nevědět – jedna se vdala a druhá do roka zemře. Štědrý den se vůbec považoval za magický a rituály konané v tento den povětšinou předpovídaly co se bude dít celý příští rok (např. zda se bude dařit na poli, jestli se v tom roce někdo provdá, či ožení, zda se narodí přírůstek do rodiny, jestli potká rodinu smrt, či získají-li nějaké bohatství). Mimo rituálů

48 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Svatební košile. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 29 - 40

49 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Štědrý den, Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 56

předpovídajících, byly obvyklé rituály obětní a prosebné (dávaly se různé oběti, rozdělovalo se jídlo, prosilo se dobrý příští rok, o ochranu po celý rok, o miminko apod.)

Některé rituály se v některých rodinách udržely do dnes, asi nejznámějším je házení střevice – dívka hodí střevic za hlavu, dopadne-li patou ke dveřím zůstane děvče doma, ale dopadne-li špičkou ke dveřím půjde z domu (půjde z domu znamenalo, že se vdá). Dalším dochovaným příkladem by mohlo být lití olova – z olova nalitého do vody se vytvořily různé obrazce a z těch se věštila budoucnost, většinou podle toho co odlitek připomínal, čemu byl podobný. Zde se nám tedy naskytl pohled na předsvatební a věštecké rituály, většinou konané o Štědrém dnu.⁵⁰

Vodník

Báseň, která nám lehce nastíní obraz svatby (i když s nadpřirozenou bytostí) a narození dítěte, se nazývá Vodník. V Erbenově Kytici si svatbu i porod musíme tak trochu domyslet, nicméně indicie k tomu jsou poskytnuty:

A) když matka říká dceři aby nechodila k jezeru, že se jí zdál zlý sen

– chystala jí bílé svatební šaty a vybírala jí perly -

B) to že žena byla těhotná a porodila si domyslíme z verše kde chová

dítě na rukou a zpívá mu.

A)

Ach nechod', nechod' na jezero

zůstaň dnes doma, moje dcero!

Já měla zlý té noci sen:

nechod', dceruško, k vodě ven.

Perly jsem tobě vybírala,

bíle jsem tebe oblíkala,

v sukničku jako z vodních pěn:

nechod', dceruško, k vodě ven.⁵¹

50 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Štědrý den. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 56 - 62

51 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Vodník. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 86

B)

*Vodník sedí mezi vraty,
spravuje své sítě,
a ženuška jeho mladá
chová malé dítě.⁵²*

(celá báseň Vodník viz textová příloha VII. str....)

Nebudu se zde zabývat filmovým zpracováním Kytice, pouze bych se ho v tento moment jen lehce dotkla a to především protože zde je svatba a dítě zprostředkováno poněkud lépe. V knize si z náznaků, z okolností a pomocí představivosti domyslíme jak to asi bylo. Kdežto ve filmové adaptaci této knihy je přímo vidět ženu pod vodou v jezeře, která má na sobě bílé svatební šaty a vdává se za vodníka. Je zde naznačen i milostný akt a těhotenství ženy, přičemž v knize na tento děj (či průběh událostí) není ani náznak. Domnívám se, že je to vinnou doby, kdy tyto věci byly tabu (tabuizovány).

To jaká bývá láska k dětem je zde poněkud ironicky vyjádřeno – žena miluje svou dceru velmi mnoho, nejen mateřsky ale i sobecky, snaží se ji ochránit před pobytím v jezeře, snaží se jí ochránit před vodníkem. (Vodník je jakýmsi nadpřirozeným zlým živlem, jasně negativní postavou.) Snaží se však na svou jezerní ženu zapůsobit skrze mateřské city, které jsou také námětem většiny básní, především protože „Láska je cit nejvzácnější a nejkrásnější, a láska k dítěti je cit nejsilnější.“

Přestože vodní ženě srdce puká, že nemůže svého syna u sebe mít, řekne její matka:

*Nikam nechod', dcero moje!
Zradu kuje vodní vrah;
ač že péči máš o dítě,
mně o tebe větší strach.⁵³*

Svým způsobem si troufá říci, že ji má raději než ona svého malého vodníčka. Což je nejspíš pravda, vezmeme-li v úvahu, že se nepostavila matce, nechala se jí ochraňovat a přes naléhání vodníka, že dítě pláče se nevrátila. Možná jej měla méně ráda protože šlo o dítě zplozené s

---

52 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Vodník. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 87

53 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Vodník. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 93

nadpřirozenou bytostí, zlým vodníkem. Ve chvílích kdy syna v náručí kolébala a zpívala mu má čtenář pocit, že dítě je matkou velmi milováno – avšak mateřská láska starší, možná snad i moudřejší ženy, zde zvítězila.

Můžeme tedy říci, že je mateřská láska a mateřská láska. Jednu z nich jsme si nyní ukázali, tu druhou nalezneme v básni Holoubek a Poklad. (Ještě bych se mohla zabývat i macešskou láskou a nenávistí vykreslenou například v básni Zlatý kolovrat, ale to bych se dostala trochu daleko od pravé a čisté lásky, svatby, narození a křtu.)⁵⁴

Dceřina kletba

Nejhlavnějším motivem všech básní sbírky Kytice je vinna a trest, rozlišení dobra a zla. Vedlejší motivy pak mohou být např. úloha žen, mateřství, chamtivost, žárlivost, neposlušnost, pověry a obřadnost apod. To vše je spojeno s vykonáním něčeho špatného, nějakého hříchu, který musí být potrestán, aby spravedlnosti bylo učiněno za dost.

Šokujícím v této básni je fakt, že žena zprvu vůbec neví, že zabila dítě, své dítě což dokazuje ukázka A). Dojde jí to až poté, co jí matka řekne že to nebylo holoubátko. Zde by se dalo spekulovat, zda kletba kterou mace zanechala nebyla trochu zapříčiněna tím, že to ona, matka jí upozornila na to že zabila své dítě. Jinak by možná v blahé nevědomosti žila dál. K této mé spekulaci se přiklání i fakt toho jak žena zareagovala na to, když pochopila že nešlo o holoubátko, co v té chvíli cítila -ukázka B)

A)

*„Zabila jsem holoubátko,
matko má!*

*Zabila jsem holoubátko -
opuštěné jediňátko -
bílé bylo jako sníh!“⁵⁵*

B)

*„Oh zabila jsem děťátko,
matko má!*

*Oh! Zabila jsem děťátko,
své ubohé zrozeňátko -
žalostí bych pošla hned!“⁵⁶*

(celá báseň Dceřina kletba viz. textová příloha VIII. str...)

54 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Vodník. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 85 - 94

55 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Dceřina kletba. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 105

56 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Dceřina kletba. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 105

Infanticida, dnes již pomalu neznámé slovo, bylo označení pro nejhrůznější čin a to zabití novorozence, miminka (v několika dnech, někdy týdnech, či prvních měsících, maximálně však asi jedno roční dítě). Trestem byla poprava vražedkyně a že tento jev nebyl natolik ojedinělý jak bychom si mohli myslet dokládají tzv. smolné knihy či městské knihy.

V básni Dceřina kletba nacházíme mateřskou lásku z jiného pohledu.

Matka má dceru ráda, možná proto z dobré vůle jí poskytuje volnost – ta je ale vnímána jako „zanedbání péče“. Dcera jí vyčte, že ji nevychovala lépe i z tohoto důvodu ji ponechává klebu. To že dcera nevěděla, nebo si neuvědomovala, že zabíjí děťátko místo holoubátka, může mít mnohé příčiny. (nejspíše pak zdravotní, které ještě v 19. stol. nebyly úplně prozkoumány a známy.

Ani zde nenajdeme byť jen náznak porodu. Otěhotnět ještě před svatbou, byla hanba, šlo o porušení pravidel. Škoda šla napravit, vdala-li se žena, většinou ještě v době těhotenství. Aby nebyla označována za poběhlici stávalo se i to, že se často provdala za někoho kdo nebyl otcem, ale třeba byl již starší, nemohl mít děti a chtěl si pořídit rodinu, většinou měl také prostředky pro zaopatření matky i dítěte.

Utekl-li muž neprovdané ženě v pozeňnaném stavu a ona nenašla nikoho kdo by si ji v takovém stavu vzal, byla označována za poběhlici, či couru a na společenském žebříčku hluboce klesla. Na vesnicích i ve městech se snažili tyto ženy odsunout je nejen na okraj společnosti, ale také na kraj vesnic i měst. Až později vzniká jakási potřeba dávat tyto ženy do jednoho domu a pomoci jim. Pokud šlo o počestnou ženu – tedy provdanou a těhotnou, tak ta naopak na společenském žebříčku stoupala, jakožto budoucí vážená paní matka.⁵⁷

Poklad

Již ode dávna lidé věřili v různě zakopané a skryté poklady, ať už šlo o pytel peněz ve vrbě, či vykopávání hrnce zlata pod určitým stromem, s počtem kroků které se měly udělat a to většinou za úplňku - to byla noc nejmagičtější. Poklad je pro každého něco jiného: pro jednoho zlato, stříbro a drahé kameny – pro jiného láska, zdraví a rodina. „Příběh“ Poklad nám nabízí zamyšlení a ponaučení, zvážení toho, co je pro nás opravdu důležité a ukazuje co by pro nás mělo být důležité.

Tato báseň je především o chamtivosti, ale součástí přímého děje je láska k dítěti. Žena své dítě z počátku bere jako samozřejmost a oslepí jí cenných kovů chamtivost. Když se pak zavře skála, pochopí oč vlastně přišla, dojde jí, že ani všechno zlato, nestojí za to. Po celý rok dítě oplakává, když pak nastane výročí, žena v ta místa ve strachu a naději opět vkročí a pak jaká sláva.

---

57 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Dceřina kletba. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 105 - 107

Najednou ji nezajímá stříbro ani zlato, zajímá jí to, co je nad to, a to její dítě. To je přece nejcennější a tak domů rychle běží..Ukázka ženina spěchu:

*Ale v ženě není dechu,
a hrůzou se celá třese,
a ve zoufanlivém spěchu,
chopíc dítě do náručí,
dlouhou síni odtud nese.⁵⁸*

(celá báseň Poklad viz textová příloha IX. str...)

Nemůžeme přímo odsoudit vdovu za její jednání, původně měla dobrý úmysl – jelikož byla vdova a měla dítě, musela se tedy o ně starat a nemohla pracovat, tedy vydělávat peníze. Proto když uviděla to stříbro a zlato napadlo jí jaký by mohla mít lepší život, jak lépe by mohla zaopatřit nejenom sebe, ale především dítě. Její dobrý úmysl zaslepila chamtivost, ze které ji neprobudil ani pláč a ani smích dítěte. Zločin byl spáchán, vinna potrestána a jako jedna z mála básní sbírky měla i šťastný konec, neboť žena dostala zpět své dítě (tedy dar ze všech nejcennější), ale i kousek zlata na přilepšenou. „Někdy méně je více.“

Láska rodičů ke svým dětem je jakousi samozřejmostí, (ovšem, že ne ve všech rodinách tomu je stejně), připadá mi však, že dnes to bereme daleko samozřejměji než dříve. Snad je to postupným upadáním úcty k rodičům, úpadku některých tělesných trestů či něčím jiným. Pevně však věřím, že základy partnerské lásky, rodičovské lásky a dětské lásky se nezměnily a zůstanou zde navždy...⁵⁹

Závěrem

Erbenova Kytice nám nabízí ještě mnoho neprozkoumaných pohledů na dobu i situace. Poskytuje poučení, odhaluje tehdejší mravní zákony i pohnutky, dává nám nahlédnout do prostředí, kdy se dodržují zvyky a tradice, kde se vykonávají různé rituály. A především nám dává naději – naději, že spravedlnost existuje a že jí bude učiněno za dost. To nám budiž útěchou, konáme-li dobro, stane se nám to dobré. (Snad se tedy jednou oženíme, či vdáme a dítě vychováme.) ...

---

58 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Poklad. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 26

59 Kerel Jaromír Erben. Kytice: Poklad. Vydání připravil a doslov napsal Antonín Grund, nakladatelství Orbis, Praha. 1951. s. 10 - 28

Z VÝŠIN

Nyní přejdeme dále od „umělých“ postav Erbenovi Kytice, ke skutečným postavám v Korespondenci Němcové. Kytice je sbírkou pověr, tradic a zvyků a dovolím si říci, že nás odnesla do snových výšin, či určité naivity kdy lidé ještě věřili v kouzla a čáry a obávali se neznámého jako např. úplňku – ten budí mrtvé ze spánku, nebo blesku – což byl projev Božího hněvu.

Pokusme se tedy snést z těchto oblak magiky do reálna, které známe dnes – podobá se velmi tomu, které najdeme v dopisech psané Němcovou, ale i jí adresovaných. Upozorňuji na to předem především proto, aby vás nezasáhla tvrdá rána skutečnosti, která může způsobit nejen ztrátu iluzí, ale může navodit i depresivní stavy. Ano, zažili jsme právě krutost Kytice, ale o té víme že není skutečnou. Život není peříčko, což by nám Němcová určitě potvrdila. Její život byl drsný, krutý, chudý (co se týká peněz), bolavý a šedivý – ale také hezký, milý, plný přátelství i porozumění. Může se zdát, že většinou převládá to ošklivé, ale musíme umět hledat mezi řádky. Budete-li mít tendenci Němcovou litovat, pak vám doporučuji přečtete si celou její korespondenci.

Vrátím se z pěšiny zpět na cestu – i když v následující kapitole si podobných odboček ještě dovolím. Dopisy němcové nám nepřiblíží zvyky konané při svatebních obřadech, to už zde řečeno bylo, nač to opakovat. (Kdybych to tak chtěla vybrala bych si jiná její díla, lidová) Abych zde nemluvila pořád o jednom a tom samém, rozhodla jsem se v podstatě zjistit, co si člověk myslel, jak přistupoval k lásce, svatbě, dětem a rodině – Usoudila jsem, že za ideální příklad a zprostředkovatele bude nejlépe vybrat někoho jako je Němcová a její korespondence. A přiznám, že trochu i proto, že v povědomí laické veřejnosti figuruje především jako spisovatelka a autorka babičky. Přeženu-li to, domnívám se že většina veřejnosti Němcovou nevidí a nezná jako ženu s vlastním názorem a stanoviskem – to bych chtěla, i když jen trochu, napravit tím že vám její pohled zprostředkuji. Nicméně, musím upozornit, že vzhledem k zaměření této práce, bude se „pohled“ týkat ženských záležitostí, lásky, dětí, rodiny a letmo svateb.

Soudím, že jsem vás dostatečně varovala a předeslala co vás v následující kapitole čeká, myslím, že tedy můžeme opět udělat několik kroků vpřed abychom si prohlédli výhled nan roviny, kopce a nížiny života...

BOŽENA NĚMCOVÁ

Božena Němcová – přední spisovatelka 19. století, nejvíce proslavená knížkami Babička a V zámku a podzámčí. Nepopírám, že do této práce by se dalo použít mnoho z toho co napsala, především pak národopisné studie, báchorky, povídky, pohádky, pověry a všechen jí nasbíraný materiál skoro ve všech koutech země. Zmínila jsem se, že jeden čas žila i na Chodsku, kde byl folklor velmi rozvinut a většina se z něj do dnes zachovala.

Nicméně Babička Němcové i ostatní beletristická díla, byly již mnohokrát interpretována, prozkoumána a vydáno k nim spousty odborných prací a studií, že bych zde neřekla nic co už někdo někde nenapsal. To je také jeden z důvodů, proč jsem vybrala beletrii Erbeny. Domnívám se že pohled na svatby a děti z díla Kytice, nemusí být doplňován další beletrii, ba naopak může být postaveno do určitého kontrastu a to s literárním pramenem – soudobou korespondencí.

Jakákoliv korespondence je z části považována za beletrii, protože se v ní pisatel snaží sám sebe nějakým způsobem stylizovat. Čtete-li tyto dopisy nabízí se nám tři základní úhly pohledu:

- 1) jaký pisatel skutečně je – přirozeně se chová většinou k nejbližším přátelům,
menší míra stylizace
- 2) jak by se pisatel chtěl jevit – často méně blízkým lidem, velká míra stylizace
- 3) jak pisatele skutečně vidí ostatní – zde také záleží na blízkosti pisatelů,
ale i na jiných okolnostech, zda se viděli,
osobně spolu mluvili, jaké spolu mají zkušenosti apod.

Korespondence Boženy Němcové, byla nyní nově svázána a vydána ve čtyřech svazcích, v každém z nich najdeme nejen spisovatelčiny dopisy, ale i odpovědi na ně, či dopisy od jiných. Použiji zde několik dopisů z každého svazku. Při čtení a interpretaci je však nutné uvědomit si, komu dopis byl psán a proč, zodpovězením těchto otázek si ujasníte do jaké skupiny autor a dopisy patří. (viz rozdělení výš)

Ještě než se začneme probírat osobní korespondenci, chtěla bych upozornit, že zde nebudu popisovat Boženu Němcovou jako geniální spisovatelku, národní hrdinku a „Bohyni“ jenž napsala Babičku, nebudu se jí zde klanět a vzdávat úctu jako se to učí na základních školách, kde je Babička povinnou školní četbou. Ne! Kdo alespoň jednou četl alespoň jednu ze sbírek její korespondence, pochopil, že Němcová není JEN spisovatelka, před kterou by se národ měl třást a klanět, ale že jde

o naprosto obyčejnou ženu, matku, dceru, přítelkyni – Uvědomíte si, že je obyčejným člověkem jako jste vy nebo já. Že to byla matka stejná, nebo velmi podobná jako jsou i naše mámy. Že to byla žena s problémy v manželství, které mají manželé i dnes.

Když nás na školách nutili Němcovou uznávat jako „Bohyni“, nikdo z nás se neopovážil říci to, co jsme si mysleli všichni a to, že o ní už nechceme slyšet, že je to pořád to samé dokola a že Babička nás nebavila, protože je to hrůza co se špatně čte. Dnes po několika letech a po přečtení její korespondence, tuto spisovatelku opět uznávám a vážím si jí jako obyčejné ženy, manželky a matky, která měla bezpochyby literární talent.

Za její největší a nejlepší literární dílo však nepovažuji Babičku, ale její korespondenci. Tu by měli číst žáci na základních školách a to ne protože je to nesmírně poutavé čtení a nemůžete se často dočkat odpovědi na daný dopis, ale především proto, že jde o skvostné zachycení doby, vztahů, osobních nálad a pocitů o přiblížení starostí i radostí ať už všedního či svátečního dne a pro mnoho dalšího. To jsou také některé z důvodů proč jsem si ji pro svou práci vybrala i já.

Korespondence I.

1844 - 1852

Jak už jsem se zmínila tato práce se zabývá především svateb bez poskvrnky, čistých svateb – svateb z lásky. Proto si dovolím říci: „Aby byla svatba, musí být nejdříve láska.“ Němcová měla mnoho přátel, kteří za ní chodili s prosbou o radu ať se jednalo o péči a nemoci dětí, starosti s manželem, hádky, či pracovní záležitosti – záleželo jim na jejím mínění. V jednom ze svých dopisů řekla, že umí poradit a pomoci druhým a že to dělá ráda, jen neumí poradit a pomoci sobě.⁶⁰ Některé „rádcovské“ dopisy zde použiji a určitě neopomenu i ty ve kterých ulevuje i své dušičce. Pro začátek se mi zdá vhodné použít dopis zasláný Bohuslavě Rajské.

Bolně mě včera vaše slova dožaly, a neustále se v mém srdci ozývají. Vím, jak těžko je v té věci radu dáti; ale co mohu a jak myslím, to chci Vám zjeviti; zda-li s Vámi nesouhlasím, nuže odpuste mně.⁶¹

(dopis Bohuslavy Rajské viz textová příloha X. str..)

---

60 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence I. - IV. díl, Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003,2004,2006, 2007.

61 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence. Díl I. , Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003, dopis číslo 3, s. 16

Zde radí, neb spíše vyjadřuje svůj názor Němcová na lásku - na lásku jako takovou a na lásku vlasteneckou. V kontextu ostatní korespondence lze pochopit že Rajska měla přitele se kterým kdyby zůstala musela by odjet, nemohla by psát v Čechách. Šlo tedy o rozhodnutí, co je důležitější: partner, nebo vlast? Co je větší: láska k muži, nebo ke své zemi?

*Je-li to opravdivá láska, ta vášeň, pro kterou člověk na vše, co se v cestu klade, zapomene, jemuž předmět mileny jediným cílem, blahostí jest, je-li to taková láska, jenž pro H. cítíte, tedy jsou moje slova marná; známť touhu po té vlnadné růži, pro kterou rády saháme, at' by i trny její nás píchaly. Ale je-li to láska, kterou chcete pro vlast, pro naši věc obětovat, ctíte-li v něm jen mučedlnika slovanského národu, pro nějž tak velkou ztrátu my Vámi zde bysme utrpěli, ó to prosím Vás nečinite, uchylte se k druhé straně, kde více působiti můžete, kde slávu celého českého národu udržíte,...*⁶²

Kromě vysvětlení a zdělení svého názoru, který považují za moudrý, Němcová na konce dopisu napsala: *Odpuste mou sesterskou radu, jestli Vás snad bolně dojmula; já psala jen v tom pádu, jestli láska taková jak jsem podotkula; jinak ale, zdali opravdivá, pak by ji jen horoucí láska k vlasti přemohla.*⁶³

19. století se vyznačovalo vlasteneckou láskou, která byla pro mnohé ta jediná a pravá. Vlastenectví bylo něco velmi vzácného a důležitého – lid poznával sám sebe, svou zemi a přitom si toho vážil. Dnes slovo vlastenectví nemá již takový význam, možná snad už jen pro vojáky, kteří bojují za svou zem, za naši zem. V 19. století ale bojovali všichni, chránili svou zemi a drželi pohromadě, nebojovali jen zbraněmi, ale především slovem a literaturou. Existují i jiné svatby, takové kdy se lidé ženili a vdávaly za svou zem – dělali pro ni všechno a svůj osobní život zcela odsunuli do ústraní. (Byly i nevěsty Boží – jeptišky)

Vrátíme se zpět od lásky vlastenecké k lásce k muži, ženě a dětem. Němcová milovala mnoho lidí, často jim to ve svých psaních připomínala. Někdo slovem milovat velice šetří, jsou i tací, kteří mají problém jej vůbec vyslovit a najdou se i ti co ztratili víru ve význam daného slova. Myslím, že se ale shodneme, že říci „Miluji tě!“ nebo to slyšet, třeba i číst v danou chvíli rozhodně potěší obě srdce a nejen protože to tak mnoho znamená, ale i protože se to zdá být v daném okamžiku tak upřímné. Upřímnost není pouze projevem důvěry, cti apod., ale logicky především

---

62 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence. Díl I. , Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003, dopis číslo 3, s. 16

63 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence. Díl I. , Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003, dopis číslo 3, s. 16

lásky. Většina korespondence nejen Němcové se zdá být tolik upřímnou a plnou lásky. Je veliká škoda, že v dnešní době tomu tak již není, nevím zda dnes lidé neumí jen dávat své city najevo, nebo prostě jen nejsou k sobě i druhým dost upřímní. Přes chudobu, války apod. byli lidé otevřenější, více si vážili všeho i přátelství, řekla bych že byli daleko šťastnější.

Láska má tedy mnoho podob a jednu z nich, (nazvala bych ji „rodinnou láskou“) odhaluje Honorata Zapová v dopise Boženě Němcové:

Máte dítky, které tak milujete; ti nám dnes nejvíc radosti působují, kromě manžele, ten jistě se Vámi honosí a nejvíc miluje a za šťastného pokládá se, že angelskou duši Vaši jen jemu Bůh dopřál! Neboť každý jistě rád by byl chtěl býti na místě jeho; ba i za nejšťastnějšího by se pokládal.

64

Manželství Boženy ale nebylo zas až tak idylické jak se zdá, k tomu se však dostaneme později.

(dopis Honoraty Zapové viz textová příloha XI. str...)

Tak zvané ženské věci, či záležitosti jako menstruace, těhotenství, porody a poporodní starosti byly tabuizovaná témata, s rozvojem lékařství v průběhu 19. a 20. století se tato poněkud zastřená témata začaly pomalu odhalovat a různě zkoumat. Dopisy Němcové, však dokládají, že ne všechny ženy a přítelkyně měly před sebou tajemství a nedokázaly si sdělovat zkušenosti, pocity, problémy a podobné věci se záležitostmi výše zmíněnými.

Dokladem tohoto sdělení a důvěrnosti vztahu je část dopisu Bohuslavy Čelakovské:

Sotva byly všichni zouplna uzdraven[i], položila jsem já se, ale nemocí přirozenou. Poslal nám totiž Bůh Všemohoucí maličkého Jaromírka, který nám mnoho radosti dělá, a zvláště mě, ale take celý čas můj tím způsobem zajmul, že nyní téměř ouplně prázdné hodinky nemám. A ačkoliv jemu již čtvrt roku jest, předce celou pozornost mou zapotřebí má. Je to zdravý a silný hoch. K tomu jsem přes 8 neděl bolesti v prsou měla a mnoho to práce stálo, než mně zdejší náš domácí lékař a přítel rány mé zahojil. Ted' jsme opět, Bohu budiž chvála, všichni uzdraveni.⁶⁵

(dopis Bohuslavy Čelakovské viz textová příloha XII. str....)

---

64 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl I., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003, dopis číslo 22, s. 39 - 40

65 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl I., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003, dopis číslo 27, s.45

Němcové odpověď se nesla v méně důvěrnějším přesto i nadále osobním duchu:

Já se velice potěšila, slyšíc, že jste těžký krok – tak šťastně přetrpěla a s milým synáčkem zdráva jste. Pěkně líčíte Vaše blaho, ty drahé dítky, Vašeho milovaného Ladislava, na něhož můžete právem pyšná býti! - Takového manžela jste k Vašemu štěstí potřebovala a náš milovaný básník takovou ženu, při níž by mysl jeho okřála, čistou vznešenou duši, jako jste Vy, drahá Toninko! Běda, kdyby byl dostal ženu, která by myšlenkám a citům Jeho nerozuměla a k letu smělému duše Jeho vznést se nemohla. - Ale to by se bylo bohda nestalo. Zdárná rodina je ten nejkrásnější dar boží! Já bych ji přirovnala k naladěné lýtce: každá struna jiný tón a přece v spolku nejčistší souhlas. Takové štěstí Vám přeju, přítelkyně, zasloužila jste si je.⁶⁶

(dopis Boženy Němcové Bohuslavě Čelakovské viz textová příloha XIII. Str...)

Je snad samozřejmé i pochopitelné, že jednalo-li se o důvěrnější dopisování – probíhalo především mezi Němcovou a další ženou, asi nejvíce s těmito čtyřmi ženami udržovala takový styk: Bohuslava Čelakovská, Anna a Žofie Rottovi a Veronika Vrbíková. S muži si o intimních věcech nedopisovala, pochopitelně kromě svého muže – tomu se sice nesvěřovala se vším, ale některé důvěrnosti lze v jejich korespondenci najít.

Než ukončím tuto kapitolu, chtěla bych se ještě zmínit o dvou dopisech jejichž část textu se týká zjištění těhotenství. Chci je zde ocitovat nejen protože popis sám je velmi zajímavý, ale dnes už by to nikdo takto neřekl a nás to zas posune o kousek dále v děláni si obrázku o těhotenství v 19. století na základě soudobé korespondence. Johana Mužáková - Boženě Němcové :

Mužák odjel ve svých záležitostech do Vídně (ústně obšírněji o nich promluvíme) a před tím musel tak ledacos překousnout, měl tisícero mrzutostí, nepříjemností a starostí, takže byl celý nad tím vším sklíčený a zarmoucený. Konečně po sterých překážkách a výminkách odjel. Pohled na jeho trápení a sužování a k tomu blahová po něm touha a strach o jeho zdraví mne tak silně dojmuly, že jednou v noci jsem velmi silně ochuravěla a nebohé droboučké Žofii nemalý strach nahnala. Běhala jsem po pokoji jako šílená, hlava mě až k puknutí bolela, nohy a ruce až zmodraly a mým ohromným životem to sem tam házelo, jako bych v něm celé moře měla. Neměly jsme ani křenu, ani octa, ba ani krapet čerstvé vody při ruce. Konečně k ránu jsem se utíšila, ale polovice hořejší mého

---

66 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl I., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003, dopis číslo 29, s. 49

života byla prázdná a měkká a celá tíže ležela v dolejší části. Pro štěstí byl Mužák dříve pořídil, než jsem jej očekávala, a tak hned ten den na onu strašnou noc jako jakýmsi tušení[m] puzen přijel. Běžel bez meškání k bábě, ta příběhne a usoudila, jak jsem již dříve byla podotkla, že se mám k svatému Václavu čekati.⁶⁷

(dopis Johany Mužákové Boženě Němcové viz textová příloha XIV. Str...)

Stejnou situaci líčí ve svém dopise Němcové i Žofie Rottová. Je nejen zajímavé porovnat jejich pohled na situaci a jejich následnou interpretaci. Zatím co Johana popisuje děj více vznešeně, vyhýbaje se slovům, které by jasněji řekly některé okolnosti, má Žofie styl jiný – řekla bych, že „má více proříznutou pusou.“ Posuďte sami.

Naše Johana se co mladá vdovička dosti udatně držela. Ale co je to platno?... Uvnitř nebylo, co zevnitř. A jednou v noci všechna její touha vypukla; bylo jí tůze zle, dostala vrhnutí, náramné bolesti hlavy, také prudkou zimnici k tomu měla. A já nevěděla, čím chudince ulevit; přiznala se mi, že někdy jí přijde taková fantazie, tu myslí, že kdyby Mužák jí trošku pohajcal, všecka bolest že by jí přešla. A já jsem dobře uznala, že křen, ocet a podobné věci Mužákovu ruku dosadit nemohou. Nyní je jí lépe, však se ten malý čtverák už začíná divně pohybovat; je tu bolení v kříži a jiných částích těla a to vše takové, že myslíme, že paní Boženu Němcovou uvítá v naší staroslavné Praze a v naší rodině malé Mužátko velmi smělou intonací a pěknou árií.⁶⁸

(dopis Žofie Rottové Boženě Němcové viz textová příloha XIV. - XV. Str...)

Korespondence I. svazek z let 1859 – 1862, končí pak dopisy ve kterých si ještě Johana stěžuje jak oteklá a tlustá je a Božena jí na to odepisuje. V závěru se narodí holčička, které dají jméno podle spisovatelky Boženy Němcové – Boženka. A to je domnívám se krásným zakončením prvního dílu, k čemuž už není co dodat.

---

67 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl I., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003, dopis číslo 140, s. 242

68 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl I., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003, dopis číslo 141, s. 243 - 244

Korespondence II.

1853 – 1856

První polovina této práce, především historická a faktická část se z větší části skládá z výkladu svateb z menšího dílu pak rození dětí. Doplnkem je tomu tedy druhá polovina, především korespondence Němcové, kde mnoho o svatbách nenalezneme, zato o těhotenství, porodech a dětech ano. Pokládám to tedy za protikladné vyvážení, náhled z obou stran a „opravdové“ doplnění.

Druhý díl korespondence samozřejmě navazuje na první. Hned na začátku se dozvíme, že Mužáková po porodu byla velmi slabá a nemocná a dcera také. I nadále však se svou přítelkyní Němcovou řeší osobní věci.

S naším tématem se mohu zmínit o příběhu, který popisuje Johana Boženě v jednom ze svých dopisů. Týká se mladé sedmnáctileté ženy Frau von Tábor, která porodila zdravou a krásnou holčičku ani jí nic nebylo, jen neměla moc mléka. Pak z ničeho nic jednou večer se jí udělalo zle oteklo jí rameno a než k ní zavolali manžela už o sobě nevěděla. Smutné, ale takové věci se stávaly, jelikož lékařská věda nebyla ještě tak daleko. Příkladem jak se léčilo budiž tento dopis Boženy Němcové pro Johanu Mužákovou.

Má drahá Johanko! Včera mluvila jsem s doktorem stranu Tebe a zde odesílám recept. On řekl: „Není to sice věc nebezpečná, ale nesmí se nechat, poněvadž by to paní usláblo, a ztráta krve nikdy se nemá nechat, když je mimořádní.“ Bát se toho ale nemáš; prášky ber dlé předpisu a využívej je, byť jsi i svůj čas dostala a byť ti krev ani nešla už, prý jsou tak slabé, že se není čeho bát. Pak nemáš vynechat sedací lázně, to je k tomu velmi potřebné; máš je brát jako obyčejně.⁶⁹

(Dopis Boženy Němcové Johaně Mužákové viz textová příloha XVI. Str...)

Mužáková pak odpověděla takto: *Srdečné díky za Tvou starostlivost, teprv dnes dám prášky dělati, včera jsem na nic nemyslela samým bolením hlavy. Mámt' ted' svůj čas velmi silně, snad to bylo příčinou.⁷⁰*

(dopis Johany Mužákové Boženě Němcové viz textová příloha XVI. Str...)

---

69 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl II., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2004, dopis číslo 159, s. 30

70 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl II., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2004, dopis číslo 160, s. 31

Jak vidno nevěděly ani samy ženy, co při menstruaci a jejich potížích dělat, natož pak lékař – co se týká sedací lázně, tak koupel ve studené vodě a sezení v ní se dle všech dílů korespondence v podstatě doporučovalo na všechno vypadá to až že v 19. století se snad ani jinak neléčilo. Např. na nachlazení i chřipku doporučovalo se koupání ve studené vodě pro otužení těla a větší imunitě. Také i na krvácení, nejen ženské (tedy menstruační), ale i když Josef Němec byl nemocný a krvácel z konečníku měl si na doporučení lékaře klidně i několikrát za den sednout do studené vody přibližně na deset, patnáct až dvacet minut. V dopisech manželce pak tvrdí, že to pomáhá. Studená voda doporučovala se tedy i na zastavení krvácení.

Druhý svazek dopisů pokládám za nejdůležitější ze všech čtyř. V tomto období se toho nejvíce stane. Od lehčích věcí jako rad a pomoci Mužákové s péčí o malou Boženku, přes odjezd manžela po nejtragičtější věc a to smrt nejstaršího syna Hynka, až po dlouhé odloučení manžela od rodiny a vypravení syna Karla do světa. Ani tomuto dílu se nevyhýbají nemoci, nedostatek peněz, trápení a smutek, ale i drobné radosti. Také se zde objevují dopisy neznámému adresátovi, které jsou otevřením pravé hloubky duše spisovatelky. V jednom z dopisů neznámému adresátovi, Němcová vypráví o své rodině, o rodině ve které vyrůstala – to nám budiž příkladem rodiny a výchovy v ní. Podívejme se tedy na „model rodiny“:

Matka přísná k nám dětem málomluvná – vždy mi všechno zhurta poroučela a za vše hned trestala a za trest jsem jí měla vždy odprosít a poděkovat. To bylo mi něco hrozného a nikdy jsem to neudělala, kdyby mne byla utloukla. Mnohdy mne cit k tomu pudil, ale noha se z místa nehnu a ústa se neotevřely. Otec mohl se mnou svést, co chtěl; on mě znal a vždy vlídně mluvil na nás, a já bych byla proň do ohně skočila, když se na mne krásným svým modrým okem podíval a řekl: Jdi, Běto má, učiň tak a tak! - Ani trest od něho mne tak nebolel – já ho ale také zasloužila, mimo jednou – pro tu hubičku! ...

...Otec mne chválil, že jsem pobožná, dával mne za příklad ostatním, kteří při modlení večer obyčejně dřímali a ve dne zívali a jeden druhého štochali.⁷¹

Dalším příkladem nám může být rodina Němcové – její manžel a děti. Nyní víme, jak se její rodiče chovali k ní. Domnívám se, že se snad poučila, nebo se v ní, v dětství prožitém takto, něco hnulo. Ať tak či tak, ona měla ke svým dětem zcela jiný přístup a oni jí milovali, snad stejně jako ona je. Možná jsem tvrdá, ale řekla bych že jí měly raději než otce, snad proto, že byl věčně pryč.

---

71 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence. Díl II. , Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2004, dopis číslo 214. s. 127

*Píšete mi, že mohu mít rozkoš pracovat pro své děti – nuž, to máte pravdu. Já miluji své děti a ráda pro ně pracuju a budu pracovat, dokud budu s to. Avšak kdyby těch nebylo, - bylo by vše jinaké!...*⁷²

Já osobně a upřímně si myslím, že nemít ty děti od manžela by odešla. Mnoho mužů ji obletovalo byla to přitažlivá a chytrá žena. Přestože její svatba z lásky nebyla, přestože se v manželství trápila a přes mnoho dalšího – jí děti byly nadevše a jen kvůli nim se snažila, aby jejich rodina vydržela. Děti byly její životní láskou.

A jak sama v jednom ze svých dopisů přiznává nebýt toho, že muž je nemohl zaopatřit a nebýt jejich dětí, možná by nikdy nezačala psát. Vždyť z počátku psaní dělala pro obživu, možná v sobě už dříve cítila, že kní něco podobného patří, nebo tomu časem přišla na chuť, faktem zůstává, že ji to bavilo. Psala ráda, ano proto aby uživila rodinu, ale psaní bylo jejím útekem z „ošklivého“ světa ve kterém žila, utíkala za klidným a prosluněným životem, (např. když psala Babičku).

Psaní jí pomáhalo, léčilo její pošramocenou duši, která jí byla zlomena už když byla velmi mladá. Psala dopisy a to nejen žádosti a prosby o peníze, čo ošacení, ale dopisy ve kterých mohla ulevit svému srdci a třeba i zjistit, že jiným se nevede o nic lépe, či se dokonce mají hůř a pak si mohla říci, nač si stěžovat – jsou lidé, kteří jsou na tom ještě hůř než já.

Sešli jsme trochu z cesty, ale to jen proto abychom lépe pochopili a mohli lépe uchopit myšlenky a pocity vepsané v její korespondenci, které s láskou a neláskou, s manželstvím a dětmi souvisejí. O něco zásadnější tedy, pro tuto práci považují postoj Němcové k manželství a její osobní problémy v něm. Uvádím, to především protože nejsme už ve věku naivity, kdy si myslíme, že všechny svatby vždy končí šťastně – aneb zamilovali se a žili šťastně až do smrti. Tyto dobré konce známe, možná povětšinou z pohádek, ale i ze života. Božena o takovýchto šťastných koncích psala i o nich snila. Byla zkušená a moudrá, podívejme se tedy na její „výklad“ manželství v dopise Adéle Panklové :

*Pamatuj si, Adélko, manželství může být nebem, je-li v něm láska a vzájemná úcta; stane se ale peklem, klesne-li k sprostotě! Tak je to bohužel u Marie a zčásti i u mne! Já se vdávala částečně z vlastního nerozumu, částečně díky dobře míněnému přemlouvání maminky a Něm. Adélko, po osmi dnech manželství jsem plakala své první slzy – hořké slzy!*⁷³

72 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence. Díl II. , Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2004, dopis číslo 214. s. 128

73 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl II., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2004, dopis číslo 308, s. 318

(dopis Boženy Němcové Adéle Panklové viz textová příloha XVII – XVIII, str. ..)

Němcová dále píše, že příliš brzy pochopila, že její manželství nebude tak idylické jak si představovala, pochopila že je k tomu zapotřebí lásky a tu ona k Josefovi necítila, přestože si zprvu myslela, že ano. Dále se svěřuje kolik času, úsilí a bojů ji stálo dojít tam kde je teď. Osamostatnila se a stala nezávislou na svém muži. K tomu ji pomohlo psaní a také to, že si tím dokázala vydělat. -

Němec nevydělával mnoho a často se stávalo i na dlouhou dobu, že mu pozastavili, nebo úplně sebrali plat. Jediný kdo zaopatřoval rodinu a staral se dětem o jídlo apod. byla tedy Němcová, ta se dokázala o rodinu postarat i když zrovna nevydělala – prosila a svým způsobem tak trochu i žebrala (i když se to tak v té době takhle úplně nebralo) ať už si vyprosila zálohu na práci nebo si vypůjčila – prostě se snažila. Jejímu muži se ale zrovna že jeho žena takto pracuje moc nezamlouvalo a Němcová to věděla – V dopise Janu Helceletovi se svěřuje:

Mužovi se nelíbí, že se tak zcela oddávám spisovatelství, raději by viděl, abych virtuózní hospodyní byla, - nahlížím, že bychom šťastnější byli a že on šťastným se cítit nemůže, nemaje ženu, jak by si ji přál, ale nemohu si pomoci – není to prázné slovo, věř, že nemohu – v hospodářství jsem pouhý bezdušný stroj. Já musím psát; když jsem mnohdy mrzutostí nebo starostí sklíčená, ačk sednu k psaní, zapomenu vše a žiju v jiném světě, by někdy zapomněla bych na jídlo i spaní, kdyby mi nedali.⁷⁴

Její touha po někom kdo by ji miloval byla silná, pravda mnoho lidí ji mělo rádo a láska k dětem a dětí jí byla vším. Přece si jí však někdy zastesklo, jedinému komu o byla ochotna přiznat, či předstírat nevědomé prořeknutí, bylo neznámému adresátovi. Dopisi pro něj byly otevřené a až poeticky upřímné.

Mnohdy hrůzou přemožena rozprostírám rámě, bych celý svět k prsoum přitiskla, - mnohdy zatoužím po muži, který by mne tak miloval jako já bych milovala jeho, - ale co to povídám – je pozdě na takové ideály...⁷⁵

---

74 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl II., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2004, dopis číslo 225. s. 141

75 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl II., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2004, dopis číslo 232. s. 149

Ale šlo i o jiné problémy jak říká byli každý jiného charakteru a ona k němu nikdy nepocítila tu vášeň. Jak to opravdu bylo s jejím manželstvím svěřila otevřeně pouze jedinému člověku Janu Helceletovi, kterého v dopise oslovovala Ivane.

Je to divné živobytí mezi námi, Ivane – někdy je mi ho líto a dělám si předchůzky, že jsem tak příkrá – a když zase povážím tu jeho slabost, nečinnost, tu nesevědomskou lehkomyšlnost, zhnusí se mi. Já hledím, aby měl co potřebuje, a kdybych měla, dala bych mu ještě více, žijeme v pokoji, ale bez radosti. - A když je někdy mrzutý, jsem tichá a myslím si, vždyť on má pravdu, že se mnou šťastný není, - že nemá se mnou pražádnou radost nyní, kde by mu bylo té rozkoši potřeba, aby se rozveselil, neboť tato povinnost manželská je u něho základ všeho a tu právě si nemůže ani hrozbou, ani prosbou vynutit. Pro takového člověka jako on je to ovšem hrozná věc a já se nedivím, že mne nenávidí, ale ono ho to ještě víc dráždí, a tak bůhví jak by to dále mezi námi bylo, kdyby nebylo rozloučení. - Snad až bude zaměstnán, přijde do staré koleje a nemaje mne před očima, bude dělat, co dříve dělával, a u mne snad smaže čas nepřemožitelnou ošklivost, která mi nedá poslouchat, co páni páteři přikazují. A přece bych ráda někdy v tom chrámu Venušiném obětovala, oh velmi někdy toužím a všecku sílu sebrat musím, abych se přemohla, ale to víš, lidský cit ukázat nazývá se hříchem. Hynek mi ovšem nevěří, jemu zdá se to nepochopitelné, abych já majíc dosti k tomu příležitosti neužívala ani s mužem, ani s kým jiným, čeho si tělo přeje a co k životu úplnému náleží. A přece je tomu tak, a výše roků již! - Že prý bych byla blázen! - Možná, ale mám se snad zkompromitovat, to by mi ještě více nadali, - já si jen loňského roku trochu zauličnikovala – aniž to vše mělo hlubší podstaty – a dost jsem zkusila od jedovatých hub. - A pak, já neznám ani jednoho muže, kterému bych si troufla říci: „Popřej mi rozkošné chvíle ve tvém náručí!“ - Každý by mi řekl: „Jdi, hříšná Magdaleno!“ - Já myslím, že bys i Ty za zlé to pokládal mně i každé ženě, jak tedy jiný. A konečně co je do všeho, kde není jakási harmonie neb zalíbení vespole. - Robota jako robota!⁷⁶

Napsala jsem jen část dopisu, nicméně tuto část pokládám za tolik důležitou, že jsem ji nemohla „odsunout“ do textové přílohy. V těchto řádcích je myslím řečeno vše a je to položeno takovým způsobem, že převyprávěním by se působivost vytratila. Spojíme-li si předchozí úryvky např. o tom jak moc milovala své děti, dostanem podle mého názoru jedinečný obraz Boženy Němcové, obraz který by ani ten nejschopnější malíř svými nejlepšími barvami zachytit nemohl...

---

76 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl II., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2004, dopis číslo 272. s. 237 - 238

Myslím, že k tomuto již netřeba nic dodávat. Snad pouze tuto část jen zakončit a čím lepším než úryvkem z dopisu Adéle Panklové, kterou se Božena snažila poučit o manželství.

Jeden básník srovnával manželství s nafukovacím polštářem; - a říkal asi tolik: Manželství je vším, nebo ničím. Dělbá náklonnosti a vroucnosti není možná. Byla-li mu způsobena trhlina, byť sebemenší, má se to s ním jako s nafukovacím polštářem, který jsme propíchli jehlou. Tím nepatrným otvorem unikl veškerý vzduch, zůstalo tu jen líné, těžké tělo!⁷⁷

(dopis Boženy Němcové Adéle Panklové viz textová příloha XVII – XVIII, str. ..)

I zde stejně jako v Erbenově Kytici si tedy můžeme povšimnout, že mateřská láska je považována za ten nejhlubší cit. A buď dokáže být na stejné úrovni s láskou partnerskou (manželskou), nebo ji daleko předčí. Pro všechny ženy jsou děti vším, ale pro ty jenž nemají žádnou další lásku v životě jsou něčím až výjimečným a velmi se na ně upnou, což si myslím, že dříve nebývalo naškodu. (Dnes to někdy rodiče až přehání a vedou do extrému ať na jednu, či druhou stranu.)

Korespondence III.

1857 – 1858

Třetí sbírka dopisů obsahuje z největší části korespondenci Boženy a jejího manžela Josefa, druhý o něco málo menší díl tvoří dopisy syna Němcové Karla. Ostatní jsou pak korespondenti již z předchozích dílů. Ke konci se ale objevuje i několik dopisů od druhého syna Jaroslava.

Co se týká pokračování manželství Němcové, je na tomto oddíle o něco patrnější jak moc Němcovi rodina chybí, zdá se mi, že dává daleko více najevo jak se mu stýská. Němcové tento styl dalo by se říci vyhovuje, ale má i své chvílky kdy by měla Josefa ráda doma a mohla si s ním třeba popovídat. Na jejich dopisování mi připadá jeden prvek až komickým. Mám na mysli jejich handrkování, rozčilování a škádlení se výčitkami, že jeden druhému nepíše. Pak to vypadá asi takto:

Josef běduje – ženo proč Ty mi nepíšeš tolikrát jsem tě napomínal abys mi co nejdříve odepsala a ono tomu je již několik dní co jsem Ti dopis poslal a od Tebe doposud nepřišla žádná odpověď. Trestáš mě snad, že jsem Ti já minule také dlouho neodepsal, ale to jsem ti už v předchozím dopise vysvětlil. Atd. Atd. Naprosto stejně bědovala Božena vůči Josefovi. Vždy na

---

⁷⁷ R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl II., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003, dopis číslo 308, s. 320

závěr dopisu si připomínali piš brzy. Člověk by si pomyslel, že za tu dobu co si spolu psali by si snad už mohli zvyknout na to, že se stalo, že ten druhý neměl ihned čas, nebo že odpověď pozdrželi, či nebyly peníze na jeho posláni nebo naopak vyplacení. Ale oni ne, dělali to po celou dobu svého dopisování. Snad z výše zmíněného důvodu to lze pokládat jako hašteření, které čtenáři někdy přijde milé a jindy už protivné. Podávám několik úvodních vět dopisů příkladem:

*Sotva jsem se dočkal tvého listu. Já vždy už napřed vypočítávám, kdy as budu mít odpověď, a když odpověď tu nemám, jsem vždycky v samých starostech, co a jak se děje.*⁷⁸ (J. Němec)

*Juž jsem myslel, že jste všechny pomřeli, tak dlouho mně nenapsalas.*⁷⁹ (J. Němec)

*Milý muži! To je hezká věc, já přemejšlím dnem a nocí, proč Ty nám nepíšeš, už jsem se hněvala, i strachovala, a nyní už nemyslila jsem jinak, než že stůněš. Cožpak jsi můj poslední list nedostal, kde ti děti psaly? - No, a na ten nedostala jsem ještě od Tebe odpověď, - a kdypak to už je. - To víš, že Ti vždy druhý, byť i ne druhý třetí, zajisté čtvrtý neb pátý den odpovím.*⁸⁰ (B. Němcová)

Božena svého syna Karla také napomíná aby na ni často pamatoval a v čas jí nazpátek odepsal. Následně ho pak obviňuje z lehkovážnosti, lenosti a zlobení. A vyčítá mu, že se nechová tak slušně jak jí slíbil. On ji pak ujišťuje ve své lásce k ní a často se omlouvá. Pokud jí neodepisoval opravdu dlouho, napsala své matce, či někomu ze své rodiny u které Karel byl. Příklad vyčítavého dopisu s psychologickou taktikou, aby se dítě zastydělo a cítilo se vinně. Rozhodně se ještě dnes najdou rodiče, kteří přesně to, co píše Němcová synu Karlovi, říkají svým dětem.

*Čekám na ten slíbený Tvůj list, ale Ty máš dlouhé lhůty, vždy od půl léta do půl léta. Jak se bude tátovi Tvoje rychlá korespondence líbit, nevím. Také se ráda podívám, čím se budeš vymlouvat, žes tak dlouho nepsal; bude Ti velmi těžko Tvoji nešetrnost v tomto ohledu chtít omluvit. Myslela jsem si dnes na hřbitově, to že by Hynek nikdy neudělal, aby k rodičům ak malou vážnost měl jako Ty, Karle.*⁸¹

---

78 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl III., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2006 dopis číslo 347. s. 103

79 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl III., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2006 dopis číslo 350. s. 118

80 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl III., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2006 dopis číslo 355. s. 128

81 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl III., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2006 dopis číslo 367. s. 166

Při čtení se neubráníme pocitu, že na nás mluví (nebo nám píše) naše máma – ty výčitky a připomínky (např. Chovej se slušně! Karle, k nim nechod! apod.) jsou těm dnešním až velmi podobné. Nejen z dopisů, které posílala ostatním, ale i z korespondence jí a jejích synů nam odhaluje vztah k nim. I když připouští, že je s dětmi někdy trápení a stěžuje si že jí zlobí, přesto je poznat jak mnoho své děti milovala, podporovala je a věřila v ně. Snažila se je jako dobrá matka zabezpečit a poskytnout jim vše co bylo v její moci a udělat vše tak, aby jednoho dne byly připraveny vylétnout ze svého hnízda a dobře se uchytit ve světě. Což se jí povedlo jak se následně dozvídáme z dopisů čtvrtého svazku.⁸²

Korespondence IV.

1859 - 1862

Již v předešlém dílu upadají kontakty a dopisové vztahy se sestrami Rottovými a ve čtvrtém svazku kromě jednoho jediného krátkého vzkazu ptajícího se na zdraví, se tyto dopisovatelské vztahy rozplynuly. Ani jinými dříve blízkými ženami si nepíše. Upadá veškerá rozprávková intimita. Korespondence se omezuje na všechny členy rodiny (manžela Josefa, dceru Dorotku a syny Karla a Jaromíra) – ústřední postava těchto dopisů a také jejich směřování vede k Němcové, někdy ale i mezi sebou (spíše výjimečně)

Mimo rodinu, se kterou si dopisuje převážně, neudrhuje už žádný důvěrnější či přátelštější vztah. Objevují se zde jen vzkazy a krátké dopisy z velké části s prosbou o peníze, či hmotnou výpomoc. Němcová je na tom zdravotně špatně, z tohoto důvodu jsou příchozí dopisy, nejen od rodiny, ale i věřitelů či dárců spojovány s otázkou zdraví a s přáním uzdravení.

Protože se z třetího dílu korespondence ty intimní a důvěrné dopisy vytrácejí, přičemž ve čtvrtém svazku mizí již úplně. S tématem svatby souvisí jen tato poznámka, kterou Němcová napsala jako novinku Marii Michenetové.

*Nového Ti mohu jen to psát, že měl Frič předešlý měsíc ²⁴/₃ svatbu s Aničkou, nebyla ale hlučná, on vyhlíží špatně a ona ještě hůř.*⁸³

---

82 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl III., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2006

83 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl IV., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2007 dopis číslo

Na závěr Korespondence Boženy Němcové, se nejlépe hodí úryvek z dopisu, který matka ožena psala svému synovi Karlovi. Říkám na závěr, jelikož ten dopis sám o sobě je koncem. Nyní je také na místě připomenout si definici pomezích rituálů, neboť pomezí je koncem a začátkem zároveň. Končí tato kapitola, končí IV. Díl Korespondence Němcové... Po tom čím jsme společně s ní prošly – především snad nejvíce jejím manželstvím, - jak tedy nejlépe tento oddíl zakončit?? - Než koncem manželství?!

Co se výše uvedených změn týče, dávám Ti vědět, že se s tátou rozvedu, ne právně, ale obapolnou naší vůlí. - Co jsem zkusila a jak se táta povždy ke mně choval po těch 23 letech co jsme spolu, to Ti nemusím povídat,, tolik úsudku máš, abys to mohl posoudit, kdo měl pravdu a jestli jsem si toho od táty zasloužila – Abych Ti vše povídala, čím se proti mně táta prohřešil to není třeba, ale je toho tolik, že bych s tátou nebyla ani rok bývala, kdyby nebylo vás; že jsem si to nechtěla vzít na svědomí, abyste přišli do cizích rukou a na mně někdy nařikali. Trpěla jsem tedy pro vás, co málokterá ženy vytrpěla, neboť při mojí povaze je to hrozná věc, býti s hrubým, divným takovým mužem 23 let.⁸⁴...

...Mohlo by to být, kdyby táta byl jiný, ale on je den ode dne horší, nemluví se mnou třeba 14 dní, vyhání mě z domu a Doru a Jarouše dokonce že žít nebude, a dělá mi předchůzky, že jsem vás zkazila, že z vás budou žebráci, lumpové a já že chcípnu za plotem.⁸⁵

Tento dopis jsem vybrala opravdu schválně na závěr, především protože na tohle se nedá nic říct, co k tomu dodat, jak na něco takového – šokujícího, drsného až tyranského reagovat? Od začátku vám muselo být jasné i kdyby jen z úryvků dopisů, jenž jsem zde citovala, i kdyby jste nečetli nikdy její životopis a zbylou korespondenci, poznali byste a poznali jste, že naše slavná spisovatelka a autorka nejznámější knížky v Čechách – Babičky, možná měla krásnou svatbu jakou jsem popisovala v kapitole Svatby, nicméně její svatba nebyla tou čistou, na lásce založenou svatbou.

Chtěla jsem zde popisovat jen tyto, možná jsem se snažila zvednout zas víru v lásku a manželství, víru v to, že obojí muže jít ruku v ruce a může být na celý život. Někdy být naivní a třeba i doufat, není zase tak špatné. Ale v životě to není jen jako v pohádkách, i když zde existují i

---

84 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl IV., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2007 dopis číslo 572 . s. 144

85 R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence Díl IV., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2007 dopis číslo 572. s. 145

dobré konce – kdy žili šťastně až do smrti, nemůžeme však zavrhnout či potlačovat ty jenž se nevyvedli, musíme si přiznat že takové byly, jsou a nejspíš i budou. A jak vidno nevyhnou se nikomu, ať je slavný, nebo bohatý.

Závěrem

První dvě sbírky korespondence jsou plny, různě intimních dopisů. Ale v posledních dvou se už tyto moc nevyskytují. Tedy úplně nakonec nezbývá mi než říct, že jsme měli tu čest poznat vztahy a nejen ty i z druhé strany. Z počátku jsme nahlíželi na to jak svatba a manželství vypadalo z hlediska historie a zaznamenaných údajů. A nyní jsme měli možnost poznat jaké manželství opravdu bývalo – přičemž jsme si za příklad zvolili nejzajímavější spisovatelku 19. století – Boženu Němcovou.

ROLE MUŽŮ A ŽEN PŘI SVATBĚ TENKRÁT A DNES (19. století a 21. století)

Role mužů a žen jsou různé, jak už jsme se dozvěděli při svatbě byla a stále je nejdůležitější nevěsta, ženich měl méně starostí i věcí na přípravu, nemusel ho nikdo strojit, nevyráběl nevěstě svatební dar, tak jako ona jemu šila košile apod. Ženich tedy nehrál největší roli a možná proto to měl vše jednodušší. Postupem času i nevěsty začínají mít tendenci zjednodušovat. Přestávají se dělat honosné ceremonie, průvody a tím zaniká i spousta zvyků a tradic. Začalo se říkat, že v jednoduchosti je krása – byla to prostě jen móda.

Aby byly síly ženicha i nevěsty ve vykonávání různých povinností alespoň trochu vyrovnané měli své „pomocníky“ - družičky a družbu. Povinnosti obou sil se časem také proměnily, zjednoduším-li to, tak ze starosvětky (někde jen hlavní družička) se stala svědkyně, jejíž povinnosti jako nést v průvodu praporaci, nebo organizovat a pomáhat s hostinou apod. naprosto vymizely. Družičky už také dnes nejsou tak běžným jevem jako dříve, za družičky se dnes označují i malé holčičky ve společenských šatičkách, které vstupují uličkou ještě před nevěstou, někdy nesou košíček s plátky růží a rozhazují je kolem, někde nesou třeba jen kytici. Tam kde se „opravdové“ družičky ještě udržely, už ale rozhodně nemusí chránit praporaci. Základní myšlenka povinnosti starosvětky či družiček se u svědkyně, nebo u družiček nevytratila – má, nebo mají na starost nevěstu (třeba aby neutekla) a její přípravu v den svatby.

I muži se proměnili, z mládence (někde hlavní družba) se stal svědek. Družba, kterých povětšinou bývalo tři až maximálně pět, se už dnes vůbec nevidí. Jen výjimečně se stane, aby měl ženich svědky dva. Např. jsou-li to jeho bratři a on si nechce vybrat jen jednoho, požádá tedy oba dva, souhlasí-li rozdělí si práci jednoho svědka mezi sebe, např. jeden zajišťuje loučení (ne nutně jen se svobodou) a druhý si vezme na starost prstýnky.

Základní povinnosti svědka, dříve mládence, či družby, se také úplně nezměnily. Stále má na starost ženicha, třeba dělat mu společnost, aby si to na poslední chvíli nerozmyslel, dále má na starost zorganizování např. menšího rodinného oběda, či večere s rodiči nevěsty i ženicha, nebo večírku s přáteli apod. Hlavně dostane prstýnky, které do svatebního obřadu musí hlídat, (- snad proto, aby je nervózní ženich neztratil).

Stále je pár, dnes už svědkyně a svědka považován, za druhý nejdůležitější, hned po nevěstě a ženichovi. Řekla bych, že tomu je nyní tak proto, že to oni jsou svědci, kteří podávají svědectví, nebo-li svědčí o tom, že nevěsta a ženich se mají rádi a patří k sobě – je to trochu naivní výklad, vezmeme-li v úvahu fakt, že některé svatby jsou pro peníze a jiné pro občanství apod. Zvláště, když Čechy jsou považovány za místo, kde se dá všeho a všechno využít a použít.

Vraťme se ale zpět k našemu druhému čestnému páru, ještě někde se udržel zvyk, že tito dva mají bavit hosty, dříve se o zábavu svatebčanů staral někdy jen mládenec. Z celé řady komických prvků zůstávají přípitky a krátké vtipné proslovy.

Role svědka a svědkyně nekončí, jak by si někdo mohl třeba myslet jejich podpisem na svatebním listu, či smlouvě o uzavření sňatku, to je stejné, jako kdyby nevěsta a ženich měli přestat být nevěstou a ženichem ve chvíli, kdy si řeknou ANO.

Vlastně pravda je taková, že svědkyni a svědkovi končí jejich „práce“ podpisem, což je potvrzení výpovědi snoubenců, ale za neformální konec jejich rolí, je považován až konec svatebního veselí, až když už jdou všichni domů.

Usoudila jsem, že tomu tak je z několika indicií – svou roli i když už ne povinnost či práci vykonávají i po svatebním obřadu na svatební hostině třeba tím přípitkem či proslovem, ale i po hostině kdy nastává svatební veselí, nebo volná zábava má svědek se svědkyní stále čestný tanec samozřejmě až jako druhý pár. Na Chodsku už se nestává, aby družička na stole volala k tanci družbu, snad ještě v Postřekově, ale to jen u některých lidí se to dodržuje.

Důležité, ale je, že málokdy se stane, aby tito dva si spolu alespoň jednou nezatancovali. K tomu mohu možná jen dodat či doplnit, snad jen jako zajímavost, že na svatbě v Domažlicích spolu svědci tancovali, ale na svatbě v Pardubicích ne. (Z vlastní zkušenosti z účasti na svatbě v Domažlicích a Pardubicích, v dubnu a srpnu roku 2008).

Je ale samozřejmé, že svědek / svědkyně – zůstane zvláštním způsobem svědkem / svědkyní navždy. I přes blízký vztah s ženichem a nevěstou, svatba a svědčení vytvoří jakýsi důvěrnější vztah. Z toho důvodu „naivistickým způsobem“ říkám, že zůstanou svědci navždy.

Pronesla jsem myšlenku o ukončení daných rolí :

„Role svědka a svědkyně nekončí, jak by si někdo mohl třeba myslet jejich podpisem na svatebním listu, či smlouvě o uzavření sňatku, to je stejné, jako kdyby nevěsta a ženich měli přestat být nevěstou a ženichem ve chvíli, kdy si řeknou ANO.“

Následně jsem se, prozatím jen z heldiska role svědků, snažila tuto myšlenku nejen rozvést a rozšířit, ale také obhájit a vyvrátit. Rozdělila jsem jejich ukončení práce a povinnosti jako svědků od ukončení role svědků. Obvykle se mezi tím nerozlišuje, nepozastavujete se a nepřemýšlíte jak je s to s koncem.

Já jsem tak učinila záměrně, nyní ještě z mé myšlenky čekají na „soud“, na důkazy jenž potvrdí nebo vyvrátí tvrzení, nevěsta se ženichem. A až tak učiním, pak vám svůj záměr vysvětlím, mezi tím se domnívám, že na to přijdete sami a svůj závěr si s mím jen ověříte.

„... je to stejné, jako kdyby nevěsta a ženich přestali být nevěstou a ženichem ve chvíli, kdy si řeknou ANO.“ Pravda vlastně je - ano přestanou, jen z části. Je mnoho označení pro dva lidi, kteří se mají rádi, ať už jsou partneři, blízcí přátelé, nebo milenci (Dnes se toto označení používá v souvislosti s podváděním manželky, či manžela s jinou ženou, či mužem – má tedy milenku či milence, logicky jsou tedy milenci. Dříve např. v 19. století muž měl milou a žena milého, proto byli označováni jako milenci.)

Nicméně jde-li vše dobře a tak „jak má“ přejí si, tedy chtějí být spolu co nejčastěji a společně prožívat okamžiky, být součástí jeden druhého apod. Rozhodnou-li se tuto touhu dovést na vrchol, zasnoubí se. Muž se z výše zmíněných označení stane snoubencem a žena snoubenkou, dohromady jsou tedy snoubenci.

Zasnoubení můžou být v podstatě jak dlouho chtějí, někdy následovala svatba po několika měsících, jinde se dodržoval rok. V 19. století se nekonalý tzv. impulzivní svatby jako dnes, kdy muž požádá ženu o ruku ona souhlasí a většinou během několika hodin (výjimečně dnů) se vezmou. Nebylo tomu tak, lid byl věřící a svatba je důležitý životní krok, proto muselo být vše podle náležitostí, pravidel a zvyků, s úctou a určitou grácií.

Kromě církve i šlechta a úřady vydávaly rozhodnutí a nařízení, znemožňující unáhlené svatby. Muselo se žádat o povolení k sňatku, konaly se oslavy zasnub, v době zasnoubení se zařizovalo vše potřebné na svatbu, nevěsta si připravovala výbavu, nebo dělala svatební dary apod. to vše vyžadovalo mnoho času. Než vůbec byla svatba povolena, než se zamluvil kostel přičemž snoubenci ještě před svatbou se museli zúčastnit několika kázání a sezení s farářem, než se pozvali hosté apod.

A přece ještě když tohle bylo hotovo, vykonávaly se ještě troje oddavky v časovém rozmezí týdne, nebo týdnů. To zabralo mnoho času, proto zasnoubení trvalo rok i dva. I dnes chce mít „vrchnost“ - stát a úřady jím pověřené přehled o svatbách, to se nezměnilo. Nemusí se čekat sice na povolení, ale většinou se čeká na oddávajícího (úředníka, či faráře), na místa konání se píše pořadníky a zamlouvají se měsíce předem (úřad, kostel, nebo hrad, či zámek apod.) a je možné čekat na spoustu dalších věcí, na volné datum například.

Domnívám, se že tento čas je důležitý pro oba, považují jej totiž za poslední chvíli, kdy si svatbu můžou ještě rozmyslet a vše odvolat. Samozřejmě dnes si to můžete rozmyslet až před oltářem a prostě říci NE. Posunutí svatby, nebo úplné zrušení, není sice „pěknou“ záležitostí, ale je jaksí více přijatelné, o mnoho více než slovo NE před oltářem v poslední chvíli, nebo ještě zbabělejší čin a to útěk – obě jednání byly a jsou považovány za ponížení, zklamání, nečestnost a urážku. Je to něco, co se prostě nedělá. Dát si tedy načas, před zasnoubením a během zasnoubení než dojde na svatbu dnes není tak úplně od věci...

Život je cesta, svatba životním milníkem a přechodovým rituálem. Ze snoubenců se stávají novomanželé, mladomanželé, či „jen“ manželé. Snoubenec a snoubenka jsou ženich a nevěsta, bylo by logické aby ve chvíli, kdy si řeknou své ANO, nebo podepíší svatební listinu se z nich stali manžel a manželka. Ale stále se ať už v civilní nebo církevní svatbě v proslovu oddávajícího objevuje formulka : *Nyní můžete políbit nevěstu*. Samozřejmě záleží na proslovu i na oddávajícím apod. proto se někdy říká „jen“ : *Můžete se políbit*.

Chci tím říci, že i po tom všem i když už jsou oficiálně manželé, nepovažuje se ještě nevěsta za manželku a ženich za manžela. Role nevěsty a ženicha jim trvá po celý svatební den až do konce veselí, zábavy a snad by se dalo i říci, že stejně jako rituálem zakončující svatbu je svatební noc, mohla by být i rituálem ukončující role nevěsty a ženicha. Pokud by např. ze zdravotních důvodů, nebo kvůli pokročilému těhotenství nemohla proběhnout svatební noc, pak za konec rolí považují konec dne.

KONCEM A ZAČÁTKEM

Konec je zároveň začátkem. Pokusila jsem se srovnat svatby tehdy a nyní, přiblížit vám pohled na role zúčastněných. Končím svou bakalářskou práci, abych se vlastně dostala k jejímu začátku. Jakoby „filmově“ jsem zpomalila chvíli, kdy opouštíme jednu životní etapu a začínáme novou, vystříhla jsem ten okamžik konce a začátku, který se odehrává skoro zároveň, abych jej zpomalila a přiblížila a vy ste tak měli možnost sledovat kousek po kousku. V podstatě tím, že jsme se podívali z blízka jsme mohli zjistit, že nejen celek jako je svatba nebo i narození, ale i všechny díly, které tyto celky tvoří, že to všechno je přechodem – tedy koncem i začátkem.

Když jsme tedy zjistili za co je svatba a narození považováno (kapitola Rituály); párali jsme po tom jak svatba a narození probíhají (kapitoly Svatba a Narození dítěte); připomněli jsme si snahu sloučit historii s literaturou (kapitola Dvě části); v beletristickém a poetickém díle podívali jsme se na obraz „Svatby, děti, pověry“ (kapitola Karel Jaromír Erben); z mýtických výšin jsme se připravili na realitu (kapitola Z výšin); poskládali jsme si literární obraz z dopisů (kapitola Božena Němcová); a upřesnili jsme si „filmové“ obsazení (kapitola Role mužů a žen při svatbě tenkrát a dnes); dívali jsme se na tento „film“ abychom pochopili a porozuměli důležitým částem života.

ŽIVOT JE SLOŽITÝ - ŽIVOT JE CESTA

Život je složitý, je jako cesta a bez značení a vymezování bychom se na té cestě života mohli ztratit. Abychom nebyli zmatení, abychom nezabloudili, nebo nesešli – označením, upřesněním, vymezením usnadňujeme si cestu. A já jsem nyní na tu cestu postavila svou značku – ta značka pomáhá v orientaci určitého úseku naší cesty životem. Pro vytvoření jsem nahlédla, poznala

a popsala, značení cesty před třemi sty lety, což není mnoho, ale je to dost na to aby byla vytvořena nová značení. Každý člověk kráčí svou jedinečnou cestou, některá značení jsou nám od startu již daná a některá jsou dokonce i shodná (např. značky vytvořené společnostmi, označení etap a milníků – ty jsou pro všechny stejné). Stejně jako si vybíráme kterou cestou se dáme můžeme si vybrat i některé značky. Tu kterou jsem vytvořila postavila jsem si na svou cestu. Doufám, ale že každý čtenář najde si značku svou v této práci a doufám, že mu pomůže v jeho orientaci.

Musím se přiznat, není lehké vytvořit dílo, které by pro ostatní přínosem bylo. Není těžké hledat, nebo zjistit kde se dá najít, naleznete vše co potřebujete, horší je objevit – objevte něco nového, podívejte se novým pohledem, většinou co vás napadne a co by za to stálo už někdo vymyslel. Spousta myšlenek jsou vaše a vlastní, do doby než otevřete knihu a zjistíte, že už to někdo řekl a zapsal.

Vybrala jsem si svatby a narození, vše co se toho i z lehka týká, našla jsem pohled na jejich obraz ve vybrané literatuře a pokusila jsem se objevit a propojit dva různé celky. Nevěřím, že pokus byl by ojedinělý. Ale věřím, že propojení informací z různých moudrých knih s vlastními myšlenkami, domněnkami a závěry, je jedinečné. Neboť jak kdosi řekl – Každý člověk je jedinečný....

Odpověděla bych snad ještě na poslední otázku,
která se mi nabízí:

Bylo to lepší tenkrát a nebo nyní?

Jako žena rozhodnutá,
že se svatbou jednou spoutá.
Jako žena toužící,
mít jednou dítě růžolíci.
Jako žena která svatbu v 19. století zkoumala,
bych se i možná přiznala:

Žít bych si v té době přála
s Erbenem a Němcovou abych se znala.
Každé má své pro a proti,
tenkrát, dnes – svatby i děti.

Z části mě vychovali jako historika,
proto bych zůstala zde a nešla nikam.
Jako literáta z části mě vychovali
Erbena s Němcovou ke mně připoutali.

Vidím zde mnoho témat, které by za větší a hlubší prozkoumání stáli,
které volají po zviditelnění a zdetailnění, po osvětlení a upřesnění.

Doufám, že v této práci, najde každý nějakou inspiraci,
ať už pro svou práci nebo pro život.....

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knihy:

Adam, R. - Janáčková, J. - Pokorná, M.- Římalová, L. S. - Wimmer.S. Božena Němcová
Korespondence I. Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003. ISBN 80-7106-162-X
Korespondence II. Nakladatelství Lidové noviny. Praha 2004. ISBN 80-7106-697-4
Korespondence III. Nakladatelství Lidové noviny Praha. 2006. ISBN 80-7106-764-4
Korespondence IV. Nakladatelství Lidové noviny. Praha 2007. ISBN 978-80-7106-895-2

Bouček, Stanislav – Jeřábek, Richard. Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech,
Moravy a Slezska. 3 svazek. Mladá fronta. Praha 2007

Erben, Jaromír, Karel. Kytice. Doslov: Grund, Antonín. 2. vydání. nakl. Orbis.
Praha 1951 ISBN 301 13-478

Gennep, van Arnold. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů. Překlad:
Beguivinová, Helena. Lidové noviny. Praha 1996. ISBN 80-7106-178-6

Plachetka, Jiří. Velká encyklopedie citátů a přísloví. Academia. 2. vydání.
Praha 1999 ISBN 80-242-0247-6

Časopisecké studie:

Beran, Václav. Popěvky při nošení jídla. Český lid V. Praha. 1897
Hruška, J., F.. Národopisné studie našich umělců . Český lid VI. Praha 1897
Hruška, J., F. Křtiny dou!“ Český lid V. Praha. 1896
Kašpar Oldřich. Lidové pověry při narození dítěte. Praha 2007
Lego, Fr. Svatební praporce z okolí Počátek. Český lid III. Praha 1894.
Paulus, Vinc. Svatba v okolí Chrásti (na Chrudimsku). Český lid III. Praha 1894
Zíbrt, Čeněk. Z netištěných zápisků Boženy Němcové. Český lid VI. Praha 1897

TEXTOVÁ PŘÍLOHA

Seznam:

- I. Gennepův přehled
- II. Popěvky při nošení jídla
- III. Kytice:Svatební košile
- IV. Kytice: Štědrý den
- V. Kytice:Dceřina kletba

dopis Bohuslavy Rajske

dopis Honoraty Zapové

dopis Boženy Němcové Bohuslavě Čelakovské

dopis Johany Mužákové

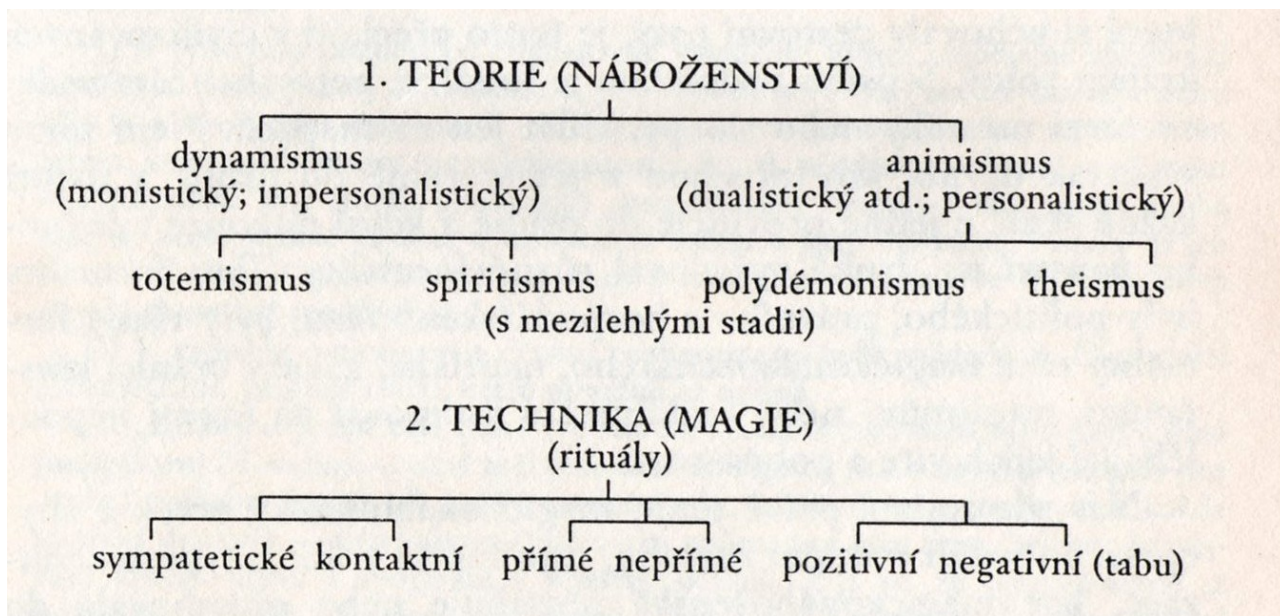
Dopis Boženy Němcové Johaně Mužákové

dopis Johany Mužákové

dopis Boženy Němcové Adéle Panklové

I. Gennepův přehled

Arnold Gennep. Přechodové rituály, Systematické studium rituálů.

Překlad: Beguivinová, Helena. Lidové noviny. Praha 1996. strana: 21

II. Popěvky při nošení jídla

Popěvky při nošení jídel o svatbě.

503

kterém jídle řečník nevěděl co zpívat, tak se mu hosté vysmívají, že nic neumí.

Když se pivo nese.

Když sem bejval sládkem,
točival sem šátkem,
neničko sem provazníkem,
točím kolovrátkem.
[Pivíčko, pivo, pivo červený,]
[bez tebe, pivíčko, veseloučko nejní.]
[Chmelíčku, chmeli, chmeli zelený,]
[bez tebe, chmelíčku, pivíčko není.]
[Kdyby si, chmel, po hradbách nelez,]
[tak bys nenadělal z panenek nevěst.]

K hovězímu masu.

Já řezník, ty řezník,
oba jsme řezníci,
půjdeme na jarmark pro jalovici,
ty budeš kupovat,
já budu smlouvat,
potom si budeme holky namlouvat.
Co pak je to za řezníka s tou bílou zástěrkou,
on si pořád poskakuje za tou naší Naninkou,
už ji drží, už ji objímá,
jen si dejte na něj pozor, ať vám ji nelíbá.

K vomáče.

Náš táta si mámu chválí,
že mu málo dříví spálí,
náš táta si mámu chválí,
že mu pálí jenom plot.
Při dosti malom vohničku,
vaří mu dobrou vomáčku,
při dost malom vohničku
vaří dobrou vomáčku.

Když je vomáčka z křenu.

Má žena se na mě kření,
že ji tuze huba brní,
že si v křenu omočila,
že ji huba rozbolela.

Při skopovém mase nebo zeli, nebo řípě, nebo kedlubnu.

Zanechte, děvčátka, tance
zavřete panského kance,
škodu dělá,
řípu dobejvá, ach řípu dobejvá.
Moje žena Kateřina
navarila kapusty,
abych já byl tak tlustý,
jako ona navarila kapusty.

V. Beran:

Při nudlích.

Nepudu domu, nesmím domu,
byl bych doma bit,
žena na mě buble, že jsem jí sněd nudle,
nepudu domu, nesmím domu,
byl bych doma bit.

Při rejži.

Zapřahaj, sedláčku, koničky,
zaprahej, sedláčku, koně,
má panenka rejži žala,
ona jest se pořezala,
pojedem pro felčáře.

Při hráchu.

Ach, ach, ach, spálila sem hrách,
polivka mi vykypěla,
co sem smutná vytrpěla, ach, ach, ach.

Při drškách.

Já sem šel pro dršky,
vy ještě dřeťe,
dejte mě za krejcar,
co sami chcete.

Při knedličkách.

Mám ženu, mám,
čím ji vychovám,
dubovejma hruškama,
smrkovejma šiškama,
tím ji vychovám.
Koupil sem si zahrádku,
byla samí lísky,
já sem na ni chodíval
trhat voříšky.

Při sladkém mase.

Až puđu do Písku,
já na tě zapísknu,
pocem, holka, pocem, pocem,
dám ti masa s voctem.
Až puđu přes lesy,
kdo mě tam potěší,
žádnej, holka, žádnej, žádnej,
když tu nejsem známej.

Při kaši.

Dala mu, dala, na misku kaše,
dala mu, dala, na misku kaše,
počkejte, Honzíčku,
já jsem už vaše,

Popěvky při nošení jídel o svatbě.

naše je lepší, nežli je vaše,
naše se najedla s perníkem kaše.

K huse.

Husička divoká po Vltavě plave,
chytil jí Honzíček u samého kraje.

K salátu.

Přiď, Pepíčku, do zahrádky,
salátu ti dám, salátu ti dám, salátu ti dám,
a když přijdeš do komůrky
hubičku ti dám, hubičku ti dám, hubičku ti dám.

Až já budu zahradníkem
v panský zahradě, v panský zahradě, v panský zahradě,
já ti nařežu salátu
nůši nebo dvě, nůši nebo dvě, nůši nebo dvě.

K pečení.

Co to máš — pečení,
kdes ji vzal — v kuchyni,
jaká je — hovězí,
kamaráde, nejez ji.

Při kořalce.

[Brun cvaj, brun cvaj, kořalička má,
včeras byla v tvrdejm soudku,
dneska už si v mom žaludku,
brun cvaj, brun cvaj, kořalička má.

[Brun cvaj, brun cvaj, kořalička má,
dřives byla ve skleničce,
a teď už si v mý hlavičce,
brun cvaj, brun cvaj, kořalička má.

Při šveskách.

V Čelíně je hezky,
jsou tam dobrý švesky,
je tam děvčat jako kuřat
a všecky jsou hezký.

III. Kytice: Svatební košile

SVATEBNÍ KOŠILE

Již jedenáctá odbila,
a lampa ještě svítila,
a lampa ještě hořela,
co nad klekadlem visela.

Na stěně nízké světničky
byl obraz boží rodičky,
rodičky boží s děťátkem,
tak jako růže s poupátkem.

A před tou mocnou světicí
viděti pannu klečící:
klečela, líce skloněné,
ruce na prsa složené;
slzy jí z očí padaly,
želem se nádra zdvihaly.
A když slzička upadla,
v ty bílé nádra zapadla.

„Žel bohu! kde můj tatíček?
Již na něm roste trávníček!
Žel bohu! kde má matička?
Tam leží – podle tatíčka!
Sestra do roka nežila,
bratra mi koule zabila.

Měla jsem, smutná, milého,
život bych dala pro něho!

do ciziny se obrátil,
potud se ještě nevrátil.

Do ciziny se ubíral,
těšil mě, slzy utíral:
„„Zasej, má milá, zasej len,
vzpomínej na mě každý den,
první rok přádlu hledívej,
druhý rok plátno polívej,
třetí košile vyšívej:
až ty košile ušíješ,
věneček z routy povíješ.““

Již jsem košile ušila,
již jsem je v truhle složila,
již moje routa v odkvětě:
a milý ještě ve světě,
ve světě širém, širokém,
co kámen v moři hlubokém.
Tři léta o něm ani sluch,
živ-li a zdrav – zná milý bůh!

Maria, panno přemocná!
ach budiž ty mi pomocna:
vrať mi milého z ciziny,
květ blaha mého jediný;
milého z ciziny mi vrať –
aneb život můj náhle zkrať:
u něho život jarý květ –
bez něho však mě mrzí svět.
Maria, matko milosti!
buď pomocnicí v žalosti!“

Pohnul se obraz na stěně –
i vzkřikla panna zděšeně;
lampa, co temně hořela,
prskla a zhasla docela.
Možná, že větru tažení,
možná i – zlé že znamení!

A slyš! na zaspí kroků zvuk,
a na okénko: tůk, tůk, tůk!
„„Spíš, má panenke, nebo bdíš?
Hoj, má panenke, tu jsem již!
Hoj, má panenke, co děláš?
a zdalipak mě ještě znáš,
aneb jiného v srdci máš?““

„Ach můj milý! ach pro nebe!
tu dobu myslím na tebe;
na tě jsem vždycky myslila,
za tě se právě modlila!“

„„Ho, nech modlení – skoč a pojd,
skoč a pojd a mě doprovod;
měsíček svítí na cestu:
já přišel pro svou nevěstu.““

„Ach proboha! ach co pravíš?
Kamž bychom šli – tak pozdě již!
Vít burácí, pustá noc,
počkej jen do dne – není moc.“

„„Ho, den je noc, a noc je den –
ve dne mé oči tlačí sen!

Dřív než se vzbudí kohouti,
musím tě za svou pojmuti.
Jen neprodlevej, skoč a pojd,
dnes ještě budeš moje choť!““ –

Byla noc, byla hluboká,
měsíček svítil s vysoka,
a ticho, pusto v dědině,
vít burácel jedině.

A on tu napřed – skok a skok,
a ona za ním, co jí krok.
Psi houfem ve vsi zavylí,
když ty pocestné zvětrilí;
a vyli, vyli divnou věc:
žetě nablízku umrlec!

„„Pěkná noc, jasná – v tu dobu
vstávají mrtví ze hrobů,
a nežli zviš, jsou tobě blíž –
má milá, nic se nebojíš?““

„Což bych se bála? tys se mnou,
a oko boží nade mnou. –
Pověz, můj milý, řekni přec,
živ-li a zdrav je tvůj otec?
tvůj otec a tvá milá má,
a ráda-li mě bude znát?“

„„Moc, má panenke, moc se ptáš!
jen honem pojd – však uhlídáš.

„Což bych se bála? tys se mnou,
a ruka páně nade mnou. –
Pověz, můj milý, řekni jen,
jak je tvůj domek upraven,
čistá světnička? veselá?
a zdali blízko kostela?“

„„Moc, má panenke, moc se ptáš!
však ještě dnes to uhlídáš.
Jen honem pojd – čas utíká,
a dálka ještě veliká. –
Co máš, má milá, za pasem?““

„Růženec s sebou vzala jsem.“

„„Ho, ten růženec z klokočí
jako had tebe otočí!
zúží tě, stáhne tobě dech:
zahod' jej pryč – neb máme spěch!““

Růženec popad, zahodil,
a byli skokem dvacet mil. –

A byla cesta nížinou,
přes vody, luka, bažinou;
a po bažině, po sluji
modrá světelka laškují:
dvě řady, devět za sebou,
jako když s tělem k hrobu jdou;
a žabí havěď v potoce
pohřební píseň skřehoce. –

A on vždy napřed – skok a skok,
a jí za ním již slábně krok.
Ostřice dívku ubohou
břitvami řeže do nohou;
a to kapradí zelené
je krví její zbarvené.

„„Pěkná noc, jasná – v tu dobu
spěchají živí ke hrobu;
a nežli zviš, jsi hrobu blíž –
má milá, nic se nebojíš?““

„Ach nebojím, vždyť tys se mnou,
a vůle páně nade mnou!
jen ustaň málo v pospěchu,
jen popřej málo oddechu,
Duch slábně, nohy klesají,
a k srdci nože bodají!“

„„Jen pojd a pospěš, děvče mé!
však brzo již tam budeme.
Hosté čekají, čeká kvas,
a jako střela letí čas. –
Co to máš na té tkaničce,
na krku na té tkaničce?““

„To křížek po mé matičce.“

„„Hoho! to zlato proklaté
má hrany ostře špičaté!
Bodá tě – a mě nejinak,
zahod' to, budeš jako pták!““

Křížek utrhl a zahodil,
a byli skokem třicet mil. –

Tu na planině široké
stavení stojí vysoké;
úzká a dlouhá okna jsou,
a věž se zvonkem nad střechou.

„„„Hoj, má panenko, tu jsme již!
Nic, má panenko, nevidíš?“““

„Ach proboha! ten kostel snad?““

„„„To není kostel, to můj hrad!“““

„Ten hřbitov – a těch křížů řad?““

„„„To nejsou kříže, to můj sad!
Hoj, má panenko, na mě hleď,
a skoč vesele přes tu zeď!“““

„Ó nech mne již! ó nech mne tak!
Divý a hrozný je tvůj zrak;
tvůj dech otravný jako led,
a tvoje srdce tvrdý led!““

„„„Nic se, má milá, nic neboj!
Veseloť u mne, všeho hoj:
masa dost – ale bez krve,
dnes bude jinak po prvé! –
Co máš v uzlíku, má milá?“““

„Košile, co jsem ušila.“

„„„Netřeba jich víc nežli dvě:
ta jedna tobě, druhá mně.“““

Uzlík jí vzal a s chechtotem
přehodil na hrob za plotem.
„„„Nic ty se neboj, na mě hleď,
a skoč za uzlem přes tu zeď.“““

„Však jsi ty vždy byl přede mnou,
a já za tebou cestou zlou;
však jsi byl napřed po ten čas:
skoč a ukaž mi cestu zas!““

Skokem přeskočil ohradu,
nic nepomyšlil na zradu;
skočil do výšky sáhů pět –
jí však již venku nevidět:
jenom po bílém obleku
zablesklo se jest v útěku,
a schrána její blízko dost –
nenadál se zlý její host!

Stojíš tu, stojí komora:
nizoučké dvéře – závora;
zavrzly dvéře za pannou
a závora jí ochranou.
Stavení skrovné, bez oken,
měsíc lištami šelil jen;
stavení pevné jako klec,
a v něm na prkně – umrlec.

Hoj! jak se venku vzmáhá hluk,
hrobových oblud mocný pluk;

šumí a kolem klapají,
a takto píseň skuhrají:

„„„„Tělu do hrobu přísluší,
běda, kdos nedbal o duši!““““

A tu na dvéře: buch, buch, buch!
burácí zvenčí její druh:

„„„Vstávej, umrlče, nahoru,
odstrč mi tam tu závora!“““

A mrtvý oči otvírá,
a mrtvý oči protírá,
sbírá se, hlavu pozvedá,
a půlkolem se ohlédá.

„Bože svatý! rač pomoci,
nedejž mne ďáblu do moci! –
Ty mrtvý lež a nevstávej,
pán bůh ti pokoj věčný dej!““

A mrtvý hlavu položiv,
zamhouřil oči jako dřív. –

A tu poznovu – buch, buch, buch!
silněji tluče její druh:
„„„Vstávej, umrlče, nahoru,
otevři mi svou komoru!“““

A na ten hřmot a na ten hlas
mrtvý se zdvihá s prkna zas,
a rámě ztuhle naměří
tam, kde závora u dveří.

šumí a kolem klapají,
a takto píseň skuhrají:

„„„„Tělu do hrobu přísluší,
běda, kdos nedbal o duši!““““

A tu na dvéře: buch, buch, buch!
burácí zvenčí její druh:

„„„Vstávej, umrlče, nahoru,
odstrč mi tam tu závora!“““

A mrtvý oči otvírá,
a mrtvý oči protírá,
sbírá se, hlavu pozvedá,
a půlkolem se ohlédá.

„Bože svatý! rač pomoci,
nedejž mne ďáblu do moci! –
Ty mrtvý lež a nevstávej,
pán bůh ti pokoj věčný dej!““

A mrtvý hlavu položiv,
zamhouřil oči jako dřív. –

A tu poznovu – buch, buch, buch!
silněji tluče její druh:
„„„Vstávej, umrlče, nahoru,
otevři mi svou komoru!“““

A na ten hřmot a na ten hlas
mrtvý se zdvihá s prkna zas,
a rámě ztuhle naměří
tam, kde závora u dveří.

„Spas duši, Kriste Ježíši!
smiluj se v bídě nejvyšší! –
Ty mrtvý, nevstávej a lež;
pán bůh tě potěš – a mne též!““

A mrtvý zas se položiv,
natáhnul údy jako dřív. –

A znova venku: buch, buch, buch
až panně mizí zrak i sluch!
„„„Vstávej, umrlče! hola hou!
a podej mi sem tu živou!“““

Ach běda, běda děvčeti!
Umrly vstává po třetí,
a velké, kalné své oči
na poloumrtvou otočí.

„Maria panno! při mně stůj,
u syna svého oroduj!
Nehodně jsem tě prosila:
ach odpusť, co jsem zhřešila!
Maria, matko milosti!
z té moci zlé mě vyprosti.““

A slyš! tu právě nablízce
kokrhá kohout ve víscce;
a za ním, co ta dědina,
všecka kohoutí družina.

Tu mrtvý, jak se postavil,
pádem se na zem povalil,

a venku ticho – ani ruch:
zmizel dav, i zlý její druh. –

Ráno když lidé na mši jdou,
v úžasu státi zůstanou:
hrob jeden dutý nahoře,
panna v umrlčí komoře,
a na každičké mohyle
útržek z nové košile. –

*

Dobře ses, panno, radila,
na boha že jsi myslila,
a druha zlého odbyla!
Bys byla jinak jednala,
zle bys byla skonala:
tvé tělo bílé, spanilé,
bylo by co ty košile!

IV. Kytice: Štědrý den

ŠTĚDRÝ DEN

I

Tma jako v hrobě, mráz v okna duje,
v světlici teplo u kamen;
v krbu se svítí, stará podřimuje,
děvčata předou měkký len.

„Toč se a vrč, můj kolovrátku!
ejhle adventu již nakrátku,
a blízko, blízoučko Štědrý den!“

Mílotě děvčeti přisti, mílo
za smutných zimních večerů;
neb nebude darmo její dílo,
tu pevnou chová důvěru.

I přijde mládenec za pilnou pannou,
řekne: Pojď za mne, dívko má!
budíž ty mi ženkou milovanou,
věrným ti mužem budu já.

Já tobě mužem, ty mně ženkou,
dej ruku, děvče rozmilé! –
A dívka, co předla přízi tenkou,
svatební šije košile.

„Toč se a vrč, můj kolovrátku!
však jest adventu již nakrátku,
a přede dveřmi Štědrý den!“

II

Hoj, ty Štědrý večere,
ty tajemný svátku!
cože komu dobrého
neseš na památku?

Hospodáři štědrovku,
kravám po výslužce;
kohoutovi česneku,
hrachu jeho družce.

Ovocnému stromovi
od večere kosti,
a zlatoušky na stěnu
tomu, kdo se postí.

Hoj, já mladá dívčina,
srdce nezadané:
mně na myslí jiného,
jiného cos tane.

Pod lesem, ach pod lesem,
na tom panském stavě,
stojí vrby stařeny,
sníh na šedé hlavě.

Jedna vrba hrbatá
tajně dolů kývá,
kde se modré jezero
pod ledem ukrývá.

...při půlnoci,
při luně pochodni,
souzený se zjeví hoch
ve hladině vodní.

Hoj, mne půlnoc neleká,
ani liché Vědy:
půjdu, vezmu sekeru,
prosekám ty ledy.

I nahlednu v jezero
hluboko – hluboko,
milému se podívám
pevně okem v oko.

III

Marie, Hana, dvě jmena milá,
panny jak jarní růže květ:
která by z obou milejší byla,
nikdo nemůže rozumět.

Jestliže jedna promluví k hochu,
do ohně by jí k vůli šel;
pakli se druhá usměje trochu –
na první zas by zapomněl! –

Nastala půlnoc. Po nebi šíře
sbor vysypal se hvězdiček,

a pastýř jasný měsíček.

Nastala půlnoc, všech nocí máti,
půlnoc po Štědrém večeru:
na mladém sněhu svěží stopu znáti
ode vsi přímo k jezeru.

Ta jedna klečí, nad vodou líčko;
ta druhá stojí podle ní:
„Hano, Haničko, zlaté srdíčko!
jaké tam vidíš vidění?“

„„„Ach vidím domek – ale jen v šere –
jako co Václav ostává –
však již se jasní – ach, vidím dvěře,
ve dveřích mužská postava!“

Na těle kabát zelení temné,
klobouk na stranu – znám jej, znám!
na něm ta kytka, co dostal ode mne –
můj milý bože! Václav sám!“

Na nohy skočí, srdce jí bije,
druhá přikleká vedle ní:
„„„Zdař bůh, má milá, zlatá Marie!
jaké ty vidíš vidění?“

„„„Ach vidím, vidím – je mlhy mnoho,
všecko je mlhou zatmělé;
červená světla blýskají z toho –
zdá mi se býti v kostele.“

Jedna, hlavu zavitou,
košiličky šije;
druhá již tři měsíce
v černé zemi hnije,
ubohá Marie!

Seděly jsme také tak,
jako dnes a včera:
a než rok se obrátí –
kde z nás bude která?

Toč se a vrč, můj kolovrátku!
všeckoť ve světě jen na obrátku,
a život lidský jako sen!“

Však lépe v mylné naději sníti,
před sebou čirou temnotu,
nežli budoucnost odhaliti,
strašlivou poznati jistotu!

Karel Jaromír Erben. Kytice: Štědrý den Doslov: Grund, Antonín.

2. vydání. nakl. Orbis. Praha 1951. strana: 56 - 62

VI. dopis Boženy Němcové Bohuslavě Rajské

/3/ B. N. BOHUSLAVĚ RAJSKÉ

V Praze dne 8ho srpna 1844

Mnohovážená!
Velice mně milá přítelkyně!

Bolně mě včera Vaše slova dojaly, a neustále se v mém srdci ozývají. Vím, jak těžko je v té věci radu dáti; ale co mohu a jak myslím, to chci Vám zjeviti; zdali s Vámi nesouhlasím, nuže, odpuste mně.

Je-li to opravdivá láska, ta vašeň, pro kterou člověk na vše, co se v cestu klade, zapomene, jemuž předmět milený jedinkým cílem, blahostí jest, je-li to taková láska, jenž pro H. cítíte, tedy jsou moje slova marná; známť touhu po té vнадné růži, pro kterou rády saháme, ať by i trny její nás píchly. Ale je-li to láska, kterou chcete pro vlast, pro naši věc obětovat, ctíte-li v něm jen mučedlnika slovanského národu, pro nějž tak velkou ztrátu my Vámi zde bysme utrpěli, ó to prosím Vás nečiňte, uchylte se k druhé straně, kde více působiti můžete, kde slávu celého českého národu udržíte, otce rodině a rodinu k radosti otce, a pro svatou naší věc; pomyslete, co na té roli pro nás pracovati můžete; víte, že muž, byť by sebeslavný byl, nesvede tolik, co rozumná žena, a Vy s Vaším nadáním, tou vroucí láskou k drahé vlasti; když Vy se co skvělá hvězda na té tmavé obzore objevíte, kdo nebude bažit, by jen jedinký paprsek toho blahodějného světla dosáhl! – Věřte, Vy nám po boku našeho pěvce, toho skvělého slovanského slunce, nejvíce pomoci můžete. Ve Vás skladají celou svou naději mnozí – mnozí (což jsem ovšem nikdy říci nechtěla), zdali Vy jej neochráníte, kdo by to mohl, aby pro nás nebyl ztracen? –

Co se dotýče bližších okolností, které v domácnost sahají, i ty jsou lepší na té straně, což také velká vyhoda jest, neb duch trátí sílu, když starost o vezdejší chleb jej tíží.

Já bych ještě mnoho mohla psat, ale již děti vstávají, a já musím přestat.

Odpuste mou sesterskou radu, jestli Vás snad bolně dojmula; já psala jen v tom pádu, jestli láska taková, jak jsem zprvu podotknula; jinak ale, zdali opravdivá, pak by ji jen horoucí láska k vlasti přemohla. Já Vás líbám a zůstávám

vždy Vaše vroucí přítelkyně
Božena Němcová.

Spalte líst ten. Pište, jestli Vám čas dovolí, a dejte líst mému muži.

R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová

Korespondence. Díl I. , Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003, dopis číslo 3, s. 16

VII. Dopis Honoraty Zapové

/112/

HONORATA ZAPOVÁ B. N.

6. prosince 1845. roku

Serdečně potěšila jsem se, má Drahá, Vaším psáním, ačkoliv myslela jsem, že již žádnou zprávu od Vás nedostanu; tak dlouho nechala jste mě v nevědomosti a nepokoji, mnohé přemýšlení po[tvr]dilo mě v nepravém (jak jsem se teď předsvědčila) domnívání, ačkoliv mohlo tak býti. Neboť tak krátká známost cizozemky nedala žádné důvody zjevné toho nejmenšího přátelství; protož bála jsem se přátí sobě, abyste hned po příjezdu byla mně psala. – Pravda že také dost dlouho neodpisuji Vám, leč jen proto, že chtěla jsem mnoho a mnoho nasbíratí látek ze zdejšího života, kterými bych Vás rozveseliti a potěšiti mohla. –

Ve Vaším psání jeví se veliký vnitřní nepokoj, ba snad i neštěstí! Odpusťte, že tak upřímně mluvím, leč před tím, kterého miluji, ostýchatí se nemohu; slyšela jsem od Vás, že nejste docela zdráva, zajisté že jen churavost na Vás tak nemile působiti muže. Abyste jen věděla, jak jste zde milována a ctěna, jak velice všichni si Vás váží! Ale pryč s tím, to je veřejné a to ustoupiti musí přede štěstím domácím, to Vá[m] jistě nemilo, neboť toho zasluhujete se všim právem lidskosti a vzdělanosti! Máte dítkv. které tak milujete: ti nám dnes neivíc radostí působují, kromě manžele, ten jistě se Vámi honosí a neivíc miluje a za šťastného pokládá se, že angelskou duši Vaši jen jemu Bůh dopřál! Neboť každý jistě rád by byl chtěl býti na místě jeho; ba i za najšťastnějšího by se pokládal. –

Já jsem teď veselejší a pokojnější, navykla jsem se již do zdejšího života, poznala jsem mnoho, co stýskáním a nepokojem duševním pokryto bylo mlhavou oponou, dnes jsem se uzbrojila v sílu duše a ta i největší neštěstí zvítězí.

Dne 24. ledna

To psaní, má milá, dlouho jsem psala, na den před nemocí dítěte mého začala jsem je, nemoc a nešťastná smyrt nedovolily mi je skončit. – Šťastnou matkou nazvati se můžete tak dlouho, dopokud' takovou bolestí srdce Vaše zraněno není; zachraň Vás Bůh od této bolesti, šetřte a chovejte své andílky, neboť jen oni slze strasti a nesnáží, kteréž v životě se nám naskytují, usušiti mohou! Ó Bože, proč já již nemám mého dítěte, proč já je již objímat ani políbení na jeho růžové rtičky dat nemohu! Dítě, dítě, proč jsi mně? aspoň na chvílku v oblacích zpoza mhly ukaž se matce tvé, ať se tebou potěší; dítě moje, proč tě již nemám, proč, pověz mi? aspoň tušením dej mi to cititi, je to v tvé moci, tím upokojíš mě, tím zachováš obět, která ještě v lůně nešťastné tvé matky spočívá! Sbohem, nejsem v stavu víc psáti, jsem tuze skličená. Odpusťte, že takovym hlasem k vám mluvím, nemam zde nikoho, kdo by se mnou cítil, kdo by mně porozuměl, všichni jsou zde obětováni svým domácím pracím i vlasním nesnázem, takže nemam, ba ani míti nemohu k nikomu důvěru, není živá duše v této chladné Praze, která by tolik soucitu měla co vy, ba i jedinká Pani Šafaříková má utrpnost se mnou; proč Vy nejste zde? Jak mile a blaze byly bysme se spojily, naše myšlenky a city jednem proudem tekoucí řeky kupředu by kráčely. –

S Bohem buďte, nezapomeňte na mne, obětujte nešťastné matce chvílku k napsání listu co nejdřív. – Poroučení od mého muže Vám a Vašemu Manželi, ode mě taky poroučení manželi, a srdečné políbení dítkám.

Zapová

VIII. část dopisu Boženy Němcové Bohuslavě Čelakovské

V Domažlicích dne 25. listopadu [1]846

Moje drahá přítelkyně!

Že jste kolikrát řekla: „nedbalá písarka, ta Božena“, to věřím, ale že jste v mé srdce důvěru ztratila, to nevěřím. Mé dlouhé mlčení přátelství naše nezměnilo, vidíte, duše rozmilá, že ne? – Váš poslední dopis obdržela jsem zrovna den před odjezdem do Lázní Františkových, kamž jsem od lékařů poslána byla. To bylo příčinou, že jsem slovu svému Vás to léto navštíviti nedostála. Čtyry týhodně byla jsem od dětí vzdálena; co mne to peněz stálo, co trápení, a vše nadarmo. Po nějaký čas mi bylo lépe, ale nyní se moje staré bolesti navrátily a jsem tak churavá jako dříve. Lékař praví, že musím na jaře buď zase do lázní, aneb někam na jiné povětrí. Myslím tedy, že do lázní nepojedu, ale raději se k rodičům podívám, a to bychom se tedy jistě shledali. Chtěla jsem Vám psát, hned jak jsem přijela, ale duše moje byla sklíčená a každý den byl můj rozmar jiný, veselý však nikdy. Churavý člověk promrzí sebe i jiného, to jsem již zkusila. Já nevyhlížím špatně, ale zdraví mé je podkopáno a sotva mi je kdo více navrátí. Ale nelekejte se, má drahá, té lamentací, já jsem nyní docela pokojná a duch můj nabyl zase té světlosti, kterou dříve měl. Já si připadám jako temeno Čerchova, na něž se z okna dívám, když je ohromné balvany šedých chmůr zahrnují a tísní, dokud je světlo nebeské nezaplaší. Snad mi Atropos nit mého života tak nakrátce neustříhne. Ještě jsem nic neučinila; proč bych byla žila? Trudně se to s světem loučí, když má zanechat tolik nevykonaného díla. Slze a vzdechy mých sirotek by duši mou z nebes výše k světu přivábily a pevnými pouty ji držely, že by se nemohla ze své proměny těšit. Možná kdybych byla zkažená nepřírozenou flosofií, která slovem smrt duši i tělo pochovává, že bych snad zoufala, ale tak mi ani nenapadne bát se smrti. Vždyť umřít nemůžeme! – Ale drahá, já bych se zabrala do takových myšlének, které Vás nebaví, raději o něčem jiném, aby se Vaše černé oči radostí zaleskly a ústa se usmála, a to dokáže asi jediné slovo „Jaromír“, není-liž pravda? Co dělá ten klučina? Je zdrav, hodně rozpustilý a zlobí matičku hodně? Vždy jste byla matkou, ale nyní jste pravou matkou a řekněte, zdali je větších rozkoší nad rozkoše materské, chová-li srdce lidské čistší lásky nad tu, kterou matka své dítě objímá? Dobře praví Scheffer: „Eines nur ist schöner und besser als ein Weib, und das ist die – Mutter!“ Je-li zdrav Váš manžel? Chtěla bych Vás vidět ve Vaší domácnosti. Co chybí ještě k Vašemu štěstí? – Vlast! – Vroucně bych přála, by se i to poslední přání vyplnilo a žádný mráček oblohu Vaší domácí blaženosti nekalil. Jednou se toho snad přece dočkáme, do té doby již buďte pokojná.

Já se velice potěšila, slyšíc, že jste **těžký krok** – tak šťastně přetrpěla a s milým synáčkem zdráva jste. Pěkně líčíte Vaše blaho, ty drahé dítky, Vašeho milovaného Ladislava, na něhož můžete právem pyšná býti! – Takového manžela jste k Vašemu štěstí potřebovala a náš milovaný básník takovou ženu, při níž by mysl jeho okřála, čistou vznešenou duši, jako jste Vy, drahá Toninko! Běda, kdyby byl dostal ženu, která by myšlenkám a citům Jeho nerozuměla a k letu smělému duše Jeho vznést se nemohla. – Ale to by se bylo bohda nestalo. Zdárná rodina je ten nejkrásnější dar boží! Já bych ji přirovnala k naladěné lýře: každá struna jiný tón, a přece v spolku nejčistší souhlas. Takové štěstí Vám přeju, přítelkyně, zasloužila jste si je.

Máme se odtud dostat zase jinám, buď na samé hranice bavorské mezi Němce, anebo, dá-li Bůh a pan dvorní rada, blíže Prahy někam, ale kam, to posud

R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence

Díl I., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2003, dopis číslo 29, s. 49

IX. Dopis Boženy Němcové Johaně Mužákové

X. dopis Johany Mužákové

v/ B. N. JOHANĚ MUŽÁKOVÉ

$\frac{31}{3}$ [18]53

Má drahá Johanko! Včera mluvila jsem s doktorem stranu Tebe a zde odesílám recept. On řekl: „Není to sice věc nebezpečná, ale nesmí se nechat, poněvadž by to paní usláblo, a ztráta krve nikdy se nemá nechat, když je mimořádní.“ Bát se toho ale nemáš; prášky ber dlé předpisu a využívej je, byť jsi i svůj čas dostala a byť Ti krev ani nešla už, jsou prý tak slabé, že se není čeho bát. Pak nemáš vynechat sedací lázně, to je k tomu velmi potřebné; máš je brát jak obyčejně. –

– Včera byla jsem u paní Jervové, ale posud se nic neujednalo; zdá se to Wagnerové přece jen těsně, a nejhlavnější vada je garderoba, potřebuje pro ní mnoho místa, a paní Jervová by přece musela v tom malém pokojíku spát, nemá jinde místa, nevím tedy, jak se to vyjedná. Do týdnu se to má ujistit; co v mé moci bude, já se přičiním. Paní se jí líbí a se vším ostatním byla by spokojená; jestli ne to, tedy snad druhé čtvrtletí by tam mohla jít. – Mně se tam líbilo, a pobyla jsem tam chvíli ještě, až Lambl přišel; Fana se mu líbila včera, bylo jí mnohem lépe. Vzkaž mi, jak Ti dnes je, ano? – Už je Mužák doma? – Pozdravuj ho, a že se tě-

ším zvědět, jak mu ten vzduch z Ještědu svědčil. Posílám Sofii knihy, co mi zapůjčila, tři ještě mám u sebe; prosím, jestli už Týdeník nepotřebuje, aby ho dala Karlovi [s] sebou, a o Lumíra a Ilustrované, jestli právě někdo jiný to nemá. Že ji líbám, a matce vyříd' též uctivé pozdravení. – Kdy zase si sklepeme? – Kým byste mohly přijít přece na půl dne ke mně; už se to loučení blíží a co nevidět nebudu Vás mít, a darmo po přátelské rozmluvě toužit. – Dnes Jaroušek smí už chvíli mimo postel sedět! –

Líbám Tě vroucně! Tvá

BN

III/ JOHANA MUŽÁKOVÁ B. N.

[Po 31. 3. 1853]

Drahocenná!

Srdečné díky za Tvou starostlivost, teprv dnes dám prášky dělati, včera jsem na nic nemyslela samým bolením hlavy. Mamť teď svůj čas velmi silně, snad to bylo příčinou. Odesílám Ti Nibelungenlied. Hledala jsem, zdali nic víc od Tebe nemám, ale nenalezla jsem ničeho. Zpomeň si, prosím, zdali je tomu tak, Ty již teď budeš všecko k odjezdu chystat a rovnat, nerada bych Ti zadržením nějaké knihy vytržky dělala. Děkuju ještě jednou za Tvou ochotnost mně vzdy nejnovější poklady Tvé knihovny zapůjčiti – děkuju Ti leckterou příjemnou hodinu! –

Co se našich schůzek týče, rač jen určití den, kde mě navštíviti hodláš, a já matce odřeknu. Tvůj odjezd mě bolí – ale **Tobě** kvůli mě... těší – Odpusť, urazila-li jsem Tě, ale Ty znáš mé dobré mínění, proto jsem přesvědčená, že mi mou prostořekost nezazlíš. Vůbec nerada pochlebuj, a pochlebování v přátelství mám skoro za hřích, proto ještě jednou opakuju: Až dostanu první dopis z Uher, spadne mi přetěžký kámen ze srdce...

Raději Tě nevidět, než Tě vidět nešťastnou –

V těch Uhřích budeš jistě spokojená – ta krásná příroda, Tvé květuoucí zdravé dítě, krásná, nepoškrvněná zpomínka v srdci, upamatování na strašné, těžké, krvavé boje – z kterých jsi vyšla co vznešená, velebná vítězka – Ty budeš šťastná, věř!

Johana

R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová

Korespondence Díl II., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2004, dopis číslo 159, s. 30

R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence

Díl II., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2004, dopis číslo 160, s. 31

XI. část dopisu Boženy Němcové Adéle Panklové

/ B. N. ADÉLE PANKLOVÉ
[psáno německy]

$\frac{25}{11}$ [18]56, Praha

Moje milá Adélko!

Tvůj dopis mě nesmírně potěšil, i když mě také dojal. Smutné jsou poměry, jež vládnou v naší rodině, nikdo nemůže říci: „Já jsem šťastný!“ – a přece mezi námi není žádné zlé srdce! Ty a ti dva bratři byste ovšem mohli být šťastní, ale s námi třemi je už konec. – Marie by mohla být ještě nejspíš spokojená, kdyby dokázala zušlechtit svého ducha, jedině tak by se mohla osvobodit a naučit lépe snášet pouta, která ji budou čím dál tím víc tížit. – Pamatuj si, Adélko, manželství může být nebem, je-li v něm láska a vzájemná úcta; stane se ale peklem, klesne-li k sprostotě! Tak je to bohužel u Marie a zčásti i u mne! Já jsem se vdala částečně z vlastního nerozumu, částečně díky dobře míněnému přemlouvání maminky a Něm. Adélko, po osmi dnech manželství jsem plakala své první slzy – hořké slzy! Jak krásný, jak nádherný jsem si představovala život po boku **milovaného** muže, avšak **ten** život mi nebyl souzen! – To jsem pochopila až příliš brzy, vzdor své malé znalosti světa, vzdor svému mládí – že se naše charaktery k sobě nehodí a že mezi námi nikdy nezavládne opravdová harmonie! Ta se také

nedostavila a v mém manželském životě se vyskytlo příliš mnoho smutných nedorozumění. Zpočátku jsem nebyla ještě tak rozumná, abych zaujala správný postoj – a o to hlouběji jsem prožívala své neštěstí. Zbyla mi jediná vášeň – láska k mým dětem, a pro ty jsem snášela výsměch, všechny ty sprostoty, pro ty jsem se vystavovala otroctví, jež je často mnohem horší než to v Americe. – Avšak všechno vystoupí až na určitý stupeň, potom přichází krize; tak tomu bylo i u mne – když jsem se cítila nejnešťastnější, vzešla mně krásná hvězda lásky – jako poutníkovi, když tápe v temnotách! – Ta mně zazářila na cestu a tu jsem následovala. Byla to poezie, kterou ve mně neštěstí probudilo k životu jako zářivý květ! Ta jediná mně oslazuje život a já jsem se jí zasvětila navěky! Ta mě naučila milovat lidi, ta zabránila tomu, abych zašla ve sprostotě života, a ta učinila lepším mé srdce, zušlechtila mou mysl! – Ta mně také zjednala klid v manželství! – Díky pracím ducha jsem stanula na takovém stupni, že mohu být pro svou vlastní osobu nezávislá na svém muži, svou trpělivostí a shovívavostí k chybám druhých jsem si zjednala úctu všech snaživých lidí, několika obětavými službami z lásky získala jsem mnohé přátelské srdce! – Můj muž si mě nyní váží, ano miluje mě z celé duše – a kdyby bylo možné, aby v mém srdci znovu vypučela vychladlá úcta a láska, mohlo by vše probíhat dobře – ale bohužel – srdce si nedá poroučet – a jenom rozum se za něj přimlouvá a přátelství, které vyrůstá z dlouhého návyku. – Ach Adélko, co jsem se nabojovala, co jsem se natrpěla, než jsem došla tak daleko, jak jsem teď! Nepřeji to nikomu z vás, vyžaduje to hodně duševní síly, hodně lásky k lidstvu, aby člověk v tom boji nepodleh! Moje milá sestro, takových bojů Tvůj duch ještě neokusil, a nakonec bude lépe, nepoznáš-li je nikdy! – A víš, který milý obraz to byl, jenž mě neustále opřádal jako sladké kouzlo a po němž jsem neustále toužila zpět jako po ztraceném ráji, víš to? Moje krásné mládí, sladká samota, ve které jsem žila – prosté vychování, jehož se mně dostávalo, zkrátka ideální dívčí život, tato čistá, krásná poezie, ráj našeho života – to to bylo! Nikdo z vás nevidí milé Ratibořice tak krásné jako já! Vy v nich vidíte jen prózu skutečnosti, mně zůstaly rájem! – Každý kámen, každou květinu vidím ještě, jaké byly, když jsem byla děvčetem, děvčetem plným fantazie (o níž neměla matka ani tušení) – a Ty dítětem. – Pamatuješ se ještě, jak jsem Tě vláčela na zádech, když jsem šla do Skalice, a jak jsi pro mne plakala a chtěla jít se mnou, když jsem šla z domu – pamatuješ se ještě na ty časy, kdy jsem byla Tvojí **panímámou**? – Říkala jsem to vždycky a vím to, že Tvá mysl je hluboká a Tvůj duch není mrtvý! Proto se, děvče, bojím, že i Ty budeš jednou trpět; proto zkoumej dříve, než se navěky oddáš! Pravím-li **zkoumej**, musíš vědět, že Tě mám za rozumné děvče. Ach kdybys byla u mne, Adélko, jak krásně bychom žily, často toužím po hluboce cítící duši! Naučila bych Tě mnohému, co Ti nikdo nemůže říci! – A zde bys také spíše našla duši, která by Ti rozuměla a Tvé srdce a Tvou mysl cenila výše než zlato a pozemky. – Ale to je nesplnitelné přání

R. Adam, J. Janáčková, M. Pokorná, L. S. Římalová, S. Wimmer: Božena Němcová Korespondence

Díl II., Nakladatelství Lidové noviny. Praha. 2004, dopis číslo 308, s. 318

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Seznam:

I. Praporace	66
II. Jaroslav Špillar : Obraz svatby na Domažlicku	66
III. Křtiny	67

I. Praporace

Fr. Lego. Svatební praporce z okolí Počátek. Český lid III. Praha 1894. s. 100

II. Jaroslav Špillar: Svatba na Domažlicku

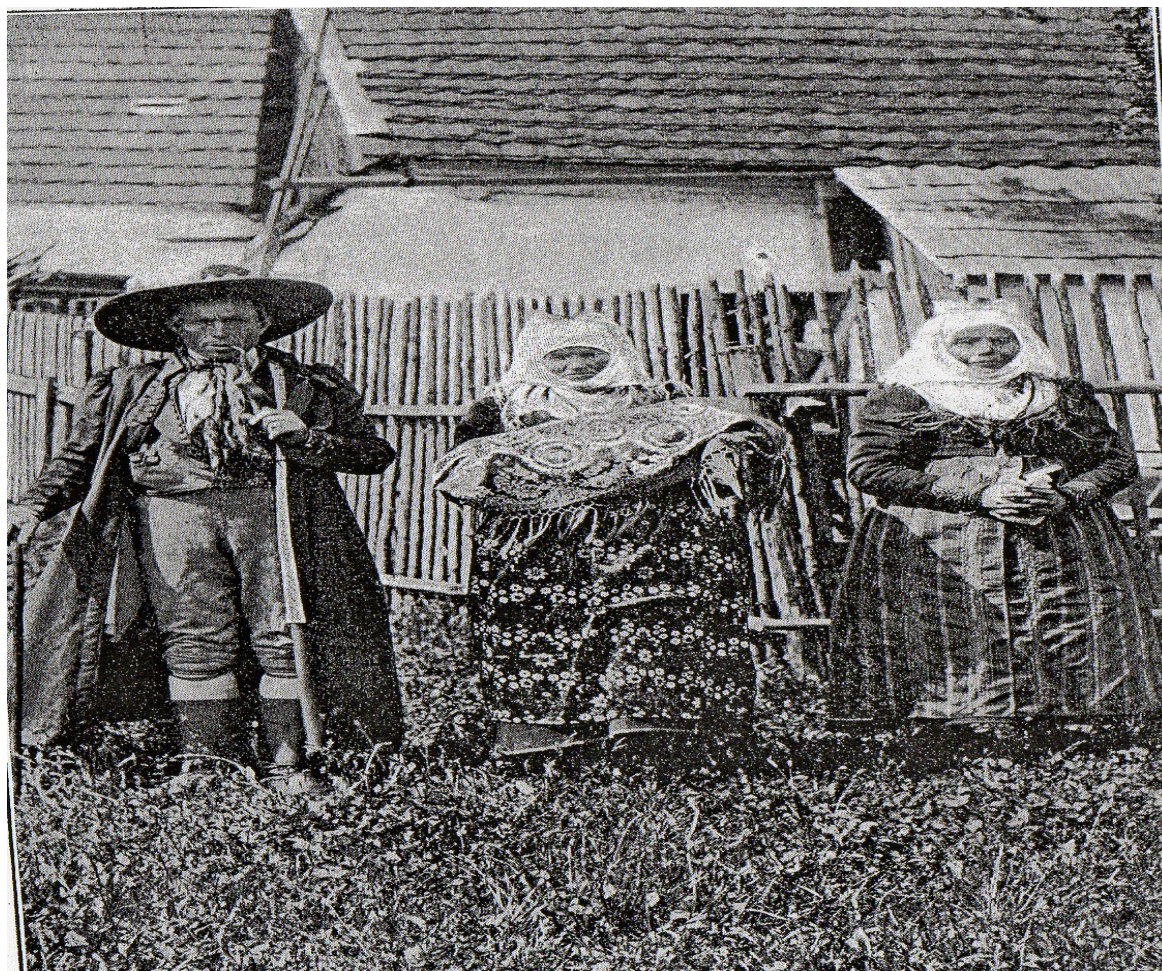

Svatba na Domažlicku.
(Obraz Jar. Špillar.)

J. F. Hruška. Národopisné studie našich umělců . Český lid VI. Praha 1897.

II. Křtiny

J. F. Hruška. „Křtiny dou!“ Český lid V. Praha. s. 241